

La prosopografia com a mètode per a la història sociocultural: els/les mestres catalans/es al segle XX

Treball de Final de Grau

Mateu Bruguera Soler

Grau en Història

Facultat de Lletres, Universitat de Girona

Tutor: Dr. Joaquim M. Puigvert i Solà

Curs 2023-2024

 Universitat de Girona

Es la combinación de “formar parte” de algo universal y el reconocimiento de lo particular lo que nos hace humanos, lo que nos alarga para alcanzar el pasado, “porque la diferencia es la base de nuestra común humanidad”.

Isabel Burdiel¹

---

¹ Burdiel, 2014, p.70-71.

Resum

La present dissertació pretén estudiar, analitzar i reflexionar sobre la prosopografia com a mètode d'història sociocultural. A partir de l'exploració de les virtuts, les limitacions i les complementarietats tant del mètode biogràfic com prosopogràfic, s'intentarà mostrar si una aproximació des d'aquesta òptica pot ser d'interès per tal de conèixer en profunditat una determinada realitat sociocultural a escala històrica. Per tal de dur-ho a terme, s'aplicarà aquesta metodologia en l'estudi d'una mostra de biografies referents a mestres d'educació primària, la trajectòria vital dels quals es desenvolupa al llarg del segle XX. Aquestes s'estudiaran des de diferents perspectives - socioeconòmica, sociocultural i sociopolítica —, a més d'analitzar aspectes formals de les susdites obres biogràfiques. Així mateix, en aquest mostreig s'hi inserirà una biografia addicional, construïda a partir de testimonis orals, tot analitzant les potencialitats de l'explotació d'aquesta tipologia de fonts per la construcció d'estudis de caràcter prosopogràfic.

Paraules clau: Prosopografia, Biografia, Historiografia, Història del segle vint, Magisteri, Història Cultural.

Abstract

The aim of the present dissertation is to study, analyze and reflect on prosopography as a method of sociocultural history. By exploring the virtues and limitations of both the biographical and prosopographical methods, it intends to demonstrate if an approach from this perspective can be of interest in order to get a deeper knowledge of sociocultural realities in a historical scale. To do so, this methodology will be applied in a sample of biographies about primary school teachers, whose life trajectories develop throughout the twentieth century. These will be studied from different scopes — socioeconomic, sociocultural and sociopolitical —, in addition to the analysis of formal aspects of the aforementioned biographies. Furthermore, an additional biography, based on oral testimonies, will be included in the sample, while analyzing the potentialities of using these type of sources in prosopographical works.

Keywords: Prosopography, Biography, Historiography, History of the twentieth century, Teaching, Cultural History.

Agraïments

Primerament, m'agradaria agrair al meu tutor, el Dr. Joaquim Maria Puigvert i Solà, la seva tasca de tutorització en aquest treball. Gràcies als seus consells, temps i paciència, no m'he sentit sol o perdut en cap moment en la seva realització. Ans al contrari, ha fet d'aquest una experiència molt enriquidora tant des del punt de vista acadèmic-formatiu com personal.

En segon lloc, agraeixo als meus antics professors d'història, en especial a Carles Oliu, el seu guiatge i la seva inspiració. Sense la seva passió transmesa, probablement aquest treball mai s'hauria convertit en una realitat.

Seguidament, vull agrair a tot el personal de la Biblioteca "del Barri Vell" el seu tracte excel·lent i eficient en la gestió de les meves peticions per tal d'obtenir els materials necessaris per a la realització de la present dissertació. Sens dubte, han estat de vital importància perquè aquest treball arribés a "bon port".

En quart lloc, m'agradaria mostrar el meu profund agraïment als meus companys i amics de grau, en especial a en David Madrenas Box, a en Pau Florido Pérez i a en Jorge Antonio Sánchez Cristancho. Companys inseparables, han fet de les llarguíssimes estones de biblioteca i treball un espai de seguretat, confort i molt sentit de l'humor.

Finalment, vull fer constar la meva més sincera estima a la meva família per haver-me donat suport sempre. I no només en el procés de confecció del treball, sinó en tots els moments - bons i dolents - viscuts al llarg d'aquests quatre anys de grau.

A tots vosaltres, moltes gràcies.

Índex

1. Introducció.....	6
2. Justificació del treball.....	7
3. Objectius.....	8
4. Metodologia.....	9
5. La biografia i la prosopografia: una aproximació teòrica.....	10
5.1. El mètode biogràfic.....	10
5.1.1. Història del gènere biogràfic: una breu introducció.....	10
5.1.2. El mètode biogràfic en la contemporaneïtat.....	12
5.1.3. Potencialitats i virtuts del mètode biogràfic.....	18
5.1.4. Límits del mètode biogràfic.....	20
5.2. El mètode prosopogràfic o la “biografia col·lectiva”.....	25
5.2.1. El mètode prosopogràfic: una aproximació historiogràfica i de significat.....	25
5.2.2. Potencialitats i virtuts del mètode prosopogràfic.....	29
5.2.3. Límits del mètode prosopogràfic.....	32
6. Els/les mestres catalans/es del segle XX (1931-1975): una aproximació prosopogràfica... 36	
6.1. La mostra.....	36
6.2. El qüestionari.....	38
6.3. L’anàlisi.....	40
6.3.1. La dimensió socioeconòmica.....	40
6.3.2. La dimensió sociocultural.....	43
6.3.3. La dimensió sociopolítica.....	48
6.3.4. Les obres: notes formals i acadèmiques.....	51
7. Conclusions.....	53
Bibliografia.....	55
Apèndix.....	62

1. **Introducció**

Febrer de 2023, Castellterçol (Moianès).

Em dispenso a fer les últimes entrevistes per tal de reconstruir la trajectòria vital i professional del mestre d'educació primària Joan Mercadé. De seguida prenc consciència que els seus més de trenta anys d'exercici professional i vital en el poble han deixat una petja inesborrable en la memòria col·lectiva en la comunitat local. Dels mots prestats amb generositat pels testimonis consultats, emanen vivències idealitzades i records bells, però també temor i traumes. En conjunt, constaten l'extrem polifacetisme del mestre, les contradiccions i paradoxes en la seva història de vida i els "mites" que la memòria col·lectiva ha anat gestant amb el pas del temps.

Un cop acabada la tasca, i de forma gairebé immediata, em plantejo preguntes, qüestions que queden pendents, interrogants que estimulen el pensament: Fins a quin punt la biografia de Joan Mercadé és representativa en el seu context? Altres mestres tingueren el mateix impacte en les comunitats en les quals estaven immersos? I si el tingueren, fou en els mateixos termes? Fou el magisteri una via d'ascens social? Quins nous punts de vista podria aportar una perspectiva comparada d'aquest estudi de cas?

El present treball és, en certa manera, la resposta a aquestes inquietuds. Per fer-ho, es farà ús del mètode prosopogràfic a partir del qual, tot explorant els seus antecedents historiogràfics així com les seves virtuts i limitacions, pretenc estudiar les trajectòries vitals dels mestres d'educació primària catalans del segle XX. És, per tant, des d'una mirada crítica que em proposo conèixer si la metodologia esmentada és adequada per estudiar una determinada realitat històrica de caràcter sociocultural. A partir de la comparació i anàlisi en profunditat de biografies es pretén, per una banda, respondre a la dita hipòtesi i, per l'altre, es vol aportar una major i millor comprensió del que ha significat, tant en el passat com en el present, la figura del mestre d'educació primària.

Un plantejament que permetrà, en primer lloc, realitzar una sort d'estat de la qüestió, a escala historiogràfica, tant del mètode biogràfic com prosopogràfic². I, seguidament, dur a terme un exercici prosopogràfic a partir d'una mostra de biografies referents a mestres d'educació primària³, tot esdevenint en un segon estat de la qüestió construït a partir d'una metodologia d'investigació consolidada en la historiografia contemporània com és la prosopogràfica.

---

² Aquest estat de la qüestió ha estat confeccionat a partir de la consulta d'una àmplia base bibliogràfica, la qual consta de divuit articles de revista científica, vint-i-cinc capítols de llibre, vint-i-quatre llibres i una conferència.

³ L'exercici prosopogràfic ha estat construït partint de trenta-dues biografies, d'entre les quals una ha estat confeccionada per mi mateix.

2. Justificació del treball

La realització del present treball, consegüentment, ha estat motivada per diversos factors. Aquests han estat tant de caràcter personal com metodològic, científic i de síntesi dels coneixements adquirits al llarg de tot el grau. Tant és així que, a través d'aquest projecte, no només he pogut aprofundir en temàtiques d'interès personal i historiogràfic sinó que, d'alguna manera, m'ha permès explorar una perspectiva distinta a partir de la qual confeccionar un Treball de Final de Grau (d'ara endavant TFG). Així doncs, l'enfocament pres pretén anar una mica més enllà d'un estat de la qüestió, en tant que l'intenta dur a terme tot fent ús, en el procés, d'una metodologia científica, com és el cas de la prosopografia.

Així mateix, a escala competencial, la present proposta té molt d'interès per dues raons. Per una banda, és a partir d'aquest enfocament que es permet sintetitzar i posar en pràctica de forma més complexa i completa gran part dels coneixements de caràcter pràctic i teòric adquirits al llarg de tot el grau. I, per l'altre, s'ha pogut realitzar una primera aproximació i aprofundiment en l'aplicació d'una metodologia pròpiament científica i de caràcter "qualitatiu", la qual cosa té molt d'interès de cara a la formació posterior al grau.

Finalment, la realització d'aquest treball ha tingut un fortíssim component de motivació personal, sense la qual m'hagués estat impossible de dur-lo a terme. El fet que l'estudi s'hagi construït a partir d'un dels treballs que més motivació em va suscitar al llarg de tot el grau, m'ha proporcionat l'oportunitat d'aprofundir en l'estudi de cas del mestre Joan Mercadé, contextualitzant-lo i comparant-lo amb altres trajectòries vitals.

3. **Objectius**

Els objectius s'han definit a partir dels interessos que volia donar al treball així com de les perspectives i la metodologia des de la qual pretenc observar, analitzar i interpretar els fets i processos vinculats als mestres d'educació primària catalans del s. XX. En conseqüència, tant l'estructura com la seva metodologia estan estretíssimament vinculats als seus objectius. I és que aquests constitueixen el seu "eix", a partir del qual graviten els seus apartats i subapartats.

L'estructura dels objectius s'ha configurat partint d'un element central, des del qual se'n deriven alguns de secundaris. No obstant això, en conjunt, es complementen i creen sinergies, tot constituint la raó de ser d'aquest estudi.

Els objectius del treball són els següents:

- ❖ Explorar la prosopografia com a mètode d'aproximació, anàlisi i interpretació d'una realitat històrica i social determinada en època contemporània.
  - Aprofundir en les tendències historiogràfiques que han portat, en les últimes dècades, a una revitalització del mètode biogràfic en historiografia, així com a la consolidació del mètode prosopogràfic.
  - Explorar les potencialitats, les virtuts i les limitacions del mètode biogràfic i prosopogràfic.
  - Analitzar les dimensions socioculturals, sociopolítiques i socioeconòmiques dels mestres d'educació primària nascuts a Catalunya al llarg del segle XX des d'una perspectiva comparada.
  - Identificar, analitzar i interpretar les tendències i característiques formals, metodològiques i de contingut del conjunt de biografies estudiades.
  - Identificar, analitzar i interpretar les potencialitats i limitacions de l'ús de fonts orals tant des de la confecció i construcció de biografies com des dels estudis de caràcter prosopogràfic, així com les complementaritats amb altres tipus de fonts.

4. Metodologia

El treball s'estructura a partir de dues parts ben diferenciades: un marc teòric i un marc pràctic. En el primer s'examina el context historiogràfic en el qual es consolidaren en l'àmbit acadèmic en tant que mètodes per a la recerca històrica. A més, s'analitzen tant les virtuts com les limitacions vinculades a ambdues metodologies. En conjunt, servirà de base per la confecció de la part pràctica del treball. Aquesta consistirà, tal com he esmentat, en l'aplicació del mètode prosopogràfic en l'estudi d'una mostra de biografies referents a mestres catalans, els quals desenvoluparen la seva activitat professional en el període comprès entre la segona república i la transició democràtica. Per una banda, permetrà comprendre i estudiar, de primera mà, les potencialitats i les limitacions de la prosopografia, prèviament plantejades en el marc teòric. Per l'altre, es podran analitzar no només aspectes de caràcter social, econòmic, polític i cultural relacionats amb els agents socials estudiats, sinó també elements de la natura mateixa de les biografies que han servit de base per l'estudi prosopogràfic. Això fa que l'anàlisi sigui semblant al d'un "estat de la qüestió", tot i que en aquest cas seria referent a la mostra seleccionada.

En referència al material documental a partir del qual es construirà el present estudi, val a dir que està conformat, gairebé completament, per material de caràcter bibliogràfic. Aquest ha estat recopilat a través de diferents portals acadèmics "en línia" - Google Acadèmic, JSTOR o Dialnet - i de cercadors de biblioteques, essent els més utilitzats el de la Biblioteca Nacional de Catalunya i OMNIA, el cercador d'informació científica de la Universitat de Girona. Gràcies a aquest últim he pogut accedir a la gran majoria d'obres biogràfiques usades.

No obstant això, cal tenir en compte, a escala metodològica, l'excepció d'una de les biografies a partir de la qual construirà el present treball prosopogràfic. I és que un dels treballs analitzats no és de natura bibliogràfica, sinó que fou confeccionat, únicament, a partir de fonts orals. La seva elaboració s'emmarcà en el si de l'assignatura de tercer curs del Grau en Història "Patrimoni històric, mètodes per a l'anàlisi històrica", en una tasca que tenia per objectiu la introducció de l'estudiant en el tractament de fonts primàries a partir de metodologies de caràcter qualitatiu. Els bons resultats que donà foren suficients per incloure'l en la mostra seleccionada. I no només per l'interès que té la història de vida i professional de Joan Mercadé - la persona en qui es basa aquest treball - per l'estudi prosopogràfic, sinó també per tal d'analitzar les potencialitats i limitacions que té l'ús de diferents tipologies de fonts en anàlisis d'aquesta natura.

5. La biografia i la prosopografia: una aproximació teòrica.

5.1. El mètode biogràfic

5.1.1. Història del gènere biogràfic: una breu introducció

La biografia ha estat, al llarg de la història de la humanitat, un gènere molt cultivat. De fet, segons Momigliano (1971), podem trobar els seus inicis ja en el període de la Grècia clàssica de la mà d'Escílax de Carianda, un dels primers biògrafs en llengua grega (Dosse, 2007, p.124), influenciat per corrents perses (citats per Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.57). La persona o subjecte apareixia com el punt de referència a partir del qual es podien conèixer els esdeveniments i les realitats de la *polis*, essent entès com una gran font per l'avenç del coneixement (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.57). Tanmateix, els autors més importants d'aquest gènere apareixeran en el món romà, essent-ne els principals baluards Plutarc i Suetoni. L'obra d'aquests dos autors marcà el model sobre el qual el gènere biogràfic es desenvolupà al llarg del període que va des de l'antiguitat fins a la ruptura de caràcter historiogràfic que es produí en el segle XVIII (Dosse, 2007, p.157).

D'alguna manera, la biografia estava estretament lligada a la moralitat, a partir de la qual s'avaluaven les actituds dels subjectes biografats amb la voluntat de transmetre valors edificants de generació en generació (Dosse, 2007, p.123). I, tot i que si bé és cert que va aparèixer en el mateix moment que el gènere històric — segle V aC —, la història i la biografia pertanyien a camps del saber diferents (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.57). Per una banda, la història esdevindrà, en aquest context, un gènere basat en l'ordenació de relats i fets, tot verificant fonts per tal d'obtenir una veritat en la qual les persones intervenen en qualitat d'herois o d'antagonistes tot seguint un destí determinat, en una visió mecanicista de la història (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.58-59). Per contra, la biografia bevia del fet imaginari, guardant una certa llibertat creativa en la qual la inventiva satisfèia les expectatives dels lectors. En definitiva, es donava resposta tant a la curiositat com a la lliçó de vida que tenia per objectiu transmetre (Dosse, 2007, p.125).

Amb la difusió del cristianisme, i ja entrant de ple en el període medieval, la distinció entre el gènere biogràfic i històric es continuà fent palesa. Aquesta es veurà especialment accentuada pel caire religiós que prengueren les biografies. I és que s'ocuparen de l'escriptura de sants i figures canonitzades en tant que encarnacions humanes del que era sagrat: les hagiografies (Dosse, 2007, p.137). La vida del sant, en aquest sentit, ensenyava quelcom diferent del fet comprovat, en tant que el seu objectiu no era el de conèixer la vida del subjecte biografat, si

no que el relat de la dita vida fos edificant per aquell que la llegia (Dosse, 2007, p. 137; Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.59).

Així mateix, val a dir que un dels principals usos de la biografia al llarg de la història fou la de ser una “fàbrica d’herois”. Una concepció del gènere que, tot i estar emmarcada en un context profà i no religiós, sí que mantenia fortes i importants dosis de sacralització en referència als personatges biografiats (Dosse, 2007, p.151). I és que en aquesta construcció del personatge sobre el qual es constituïa la biografia, la identificació entre la cosa particular i la cosa universal es difuminava àmpliament. Així doncs, en cada època i societat, hom reconeix els seus propis herois i projecta en ells els seus propis valors (Dosse, 2007, p.152). Un clar exemple d’això foren els relats de vida i les biografies referents a reis i personatges públics notables, els quals procuraren difondre una aura peculiar (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.59). En molts casos, aquests mateixos prohoms havien de justificar, a partir d’aquesta literatura que contenia forts al·legats històrics i doctrinals, les bases des de les quals emanava el seu poder (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.60).

A partir de l’inici de l’Edat Moderna, s’amplificà la tendència a la individualització i, per tant, la producció d’aquest tipus de relats havent-hi, en els segles XVI i XVII, un redescobriments de la biografia i l’autobiografia (Dosse, 2007, p.154; Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.60). En un moment en què es traduïren obres clàssiques relacionades amb el gènere biogràfic⁴ i la reforma protestant del s. XVI apel·lava a la salvació individual i, per tant, al reconeixement del jo, es formà un ambient propici per al retorn d’aquesta perspectiva (Dosse, 2007, p.155; Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.61). Així mateix, en aquest període, tal com observa Francois Dosse (2007),

La progresión del “gran hombre” en el curso de la modernidad, magnificada por su capacidad para crear y mantener una relación privilegiada con la dimensión de la belleza, ha propiciado el desplazamiento de la labor biográfica hacia el mundo de los artistas bajo todas sus formas de expresión. Entre éstas, el terreno de la pintura ha sido privilegiado desde muy pronto, tanto más cuanto hay una frecuente analogía entre el arte del biógrafo y el del pintor (p.184).

En aquest context, l’autor de referència fou el toscà Giorgio Vasari (Dosse, 2007, p.184). Biògraf i pintor, fou creador de l’obra *Le vite de' più eccellenti pittori, scultori, e architettori italiani, da Cimabue insino a' tempi nostri* (1550), en la qual presenta a un seguit de pintors, escultors i arquitectes tot recuperant la noció de les “vides” (*Vita*) des d’una perspectiva evolucionista cap al progrés, pròpia del Renaixement (Dosse, 2007, p.184).

---

⁴ Plutarque (*Vidas paralelas*) i Suetoni (*Vidas de los doce Césares*) (Dosse, 2007, p.155)

No obstant això, tal com esmenta François Dosse (2007), “la figura del héroe sufre una crisis a lo largo del siglo XVIII. Su carácter semidivino se ve contestado, en nombre de la razón, por la filosofía de la Ilustración” (p.166). Els valors guerrers que encarnaven aquests “herois” foren desplaçats, en el context d’una societat que s’havia de pacificar, tot eliminant el component de violència intrínseca que havia marcat els segles anteriors (Dosse, 2007, p.166). És, per tant, un moment en què el gènere biogràfic comença a posar èmfasis en els mèrits personals i el caràcter universalitzant d’aquests (Dosse, 2007, p.167).

En definitiva, des d’època clàssica fins a l’època moderna el gènere biogràfic tingué com a funció essencial la identificació, en tant que va servir per vehicular discursos edificants amb l’objectiu d’educar i transmetre els valors dominants en les societats occidentals a les generacions futures (Dosse, 2007, p.123).

5.1.2. El mètode biogràfic en la contemporaneïtat.

Tot i que se sol presentar el segle XIX com el segle d’or de la biografia, aquest fou, sobretot, el de la història (Dosse, 2007, p.172), en tant que va ser el període en el qual es consolidà com a disciplina pròpiament acadèmica i científica. En aquest procés, fou clau la historiografia germànica, la qual dirigirà una sort de “revolució copernicana” de la mà de Leopold von Ranke. Una de les conseqüències d’aquesta, tanmateix, fou la marginació de la història social i cultural, en benefici d’una història centrada en la dimensió política i, per tant, en grans homes (Burke, 1990, p.16). En aquest sentit, les noves revistes acadèmiques fundades a finals del segle XIX, com per exemple la *Historische Zeitschrift* (1856), *Revue Historique* (1876) o la *English Historical Review* (1886) tenien el seu objecte d’estudi en la història política.

Aquesta tendència començà a canviar a finals del segle XIX i principis del XX. En un context en el qual la història es veié qüestionada per les ciències socials emergents preocupades per la seva pròpia científicitat, s’agreujà l’arraconament de la biografia en relació amb la història com a gènere, ara sí, pròpiament acadèmic (Dosse, 2007, p.195; Dosse, 1988, p.49; Pereira, 2011, p.121). Aquestes ciències socials, consolidades en els inicis del segle XX, estaven orientades a un futur de progrés i del domini de la legitimitat científica. En aquest sentit, tant la biografia com la història política perderen aquesta virtut, sobretot als ulls de la sociologia⁵

⁵ Tal com esmenta Peter Burke (1990), “los fundadores de la nueva disciplina que era la sociología expresaban análogas concepciones. Auguste Comte, por ejemplo, se burlaba de lo que llamaba los “menudos detalles infantiles estudiados por la irracional curiosidad de ciegos compiladores de inútiles anécdotas” y abogaba por lo que llamaba, según una famosa frase, la “historia sin nombres”. Herbert Spencer se quejaba de que “las biografías de monarcas (y nuestros hijos no aprenden otra cosa) no arrojaran ninguna luz sobre la ciencia de la sociedad”. De manera análoga, Émile Durkheim desechaba los hechos particulares (*événements particuliers*) por

(Dosse, 2007, p.196; Burke, 1990, p.17). La mostra més significativa d'aquest context és la publicació de l'article "Méthode historique et science sociale" (1903) a la revista *Revue de synthèse historique*, en el que el sociòleg François Simiand incitava als historiadors a desfer-se dels seus tres ídols: el cronològic, el polític i el biogràfic (Dosse, 2007, p.196).

Val a dir, així mateix, que, en el cas francès, aquest procés referent al gènere biogràfic es pot emmarcar en una tendència de llarga durada (Dosse, 2007, p.197). Es pot identificar durant el segle XIX i principis del XX un règim de dues velocitats en referència al gènere esmentat (Dosse, 2007, p.181). Per una banda, gaudeix d'una salut excel·lent tant en els discursos escolars i en publicacions de caràcter "popular". Per l'altre, fou abandonat, progressivament, per universitaris i historiadors erudits, considerant-lo amb major menyspreu (Dosse, 2007, p.181). De fet, quan Simiand estigmatitza l'"ídol biogràfic" en l'article mencionat, ho fa amb la intenció de generar polèmica, en tant que els historiadors de professió ja no el practicaven (Dosse, 2007, p.181).

No obstant això, aquest atac frontal contra els principis del mètode històric propi de la historiografia germànica, defensat per historiadors com Langlois o Seignobos (Burke, 1990, p.16), tingué una importància cabdal. En aquest context de crítica al mètode històric decimonònic, es fundà a Estrasburg la revista *Annales d'histoire économique et sociale* (1929) de la mà de Marc Bloch i Lucien Febvre. Aquesta, seguint el model de *Annales de géographie* de Paul Vidal de la Blache, fou planejada per esdevenir quelcom més que una publicació històrica a l'ús, en tant que pretenia convertir-se en una sort de guia intel·lectual pels camps de la història econòmica i social (Burke, 1990, p.28). En conseqüència, suposà un trencament immediat amb el discurs historicista, en tant que lloc hostil a l'anàlisi política⁶ (Dosse, 1988, p.48-49). Tal com esmenta Dosse (1988),

Annales propone una ampliación del campo de la historia que, al desertar del terreno político, conduzca el interés de los historiadores hacia otros horizontes, bien sea la naturaleza, el paisaje, la población, la demografía, los intercambios, las costumbres. [...] Con el concepto de materialidad convertido en central se da un desplazamiento de las fuentes del historiador, que ya no puede contentarse con la exégesis de los documentos escritos provenientes de la esfera política. Se debe ampliar el número de fuentes y métodos integrando la estadística, la demografía, la lingüística, la psicología, la numismática, la arqueología" (p.49-52).

---

considerarlos solo "manifestaciones superficiales", lo aparente antes que la verdadera historia de una nación dada" (p.17).

⁶ En aquest sentit, és molt interessant observar la comparació de temàtiques dels articles publicats en les revistes *Annales* i *Revue Historique* entre els anys 1929-1945. Per exemple, en la revista *Annales* els articles dedicats a història política no suposen més que el 2,8% del conjunt d'articles publicats en el període esmentat, mentre que a la revista *Revue Historique* suposen el 49,9% (Dosse, 1988, p.48).

En referència a la relació entre l'acció humana i estructura social, fou objecte de discussió i disputa en el si del grup dels *Annales* al llarg de la seva història, també en la seva “primera generació”. I és que el que diferenciava a Bloch i Febvre dels marxistes de la seva època era, precisament, que les forces socioeconòmiques ho determinaven tot - a pesar del seu interès per la història social i econòmica (Burke, 1990, p.107).

Així doncs, els marxismes, en privilegiar una lectura holística del fet social i de la lluita de classes, tampoc atorgaren un valor especial a les lògiques individuals (Dosse, 2007, p.199). De fet, la biografia fou considerada com un llegat de la burgesia, l'objectiu de la qual era emmascarar els veritables problemes de la societat, les desigualtats entre classes socials essent, en definitiva, una forma d'alienació pel lector (Dosse, 2007, p.199). En conseqüència, en les anàlisis des d'una perspectiva marxista, la majoria de la població se submergiria en una sort d'anonimat, en tant que els individus estarien integrats en “les masses”, l'abstracció de la qual seria l'única que permetria conèixer el funcionalment de les societats al llarg de la història (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.63; Dosse, 2007, p.199).

Aquesta concepció del paper de l'individu en la història i, per tant, de la biografia com a mètode per tal d'aproximar-nos a una realitat o procés històric, continuà amb la coneguda com a “segona generació dels *Annales*”, essent-ne el principal baluard Fernand Braudel. A partir de la cerca d'estructures en el marc d'una temporalitat molt estesa en el temps (*longue durée*), considerava la dimensió individual en la història com a insignificant (Dosse, 2007, p.204; Burke, 1990, p.107). És en aquest context que es produí una tornada al determinisme, essent acusats alguns autors, com l'esmentat Braudel o Labrousse, de treure les persones de la història i centrar l'atenció en estructures geogràfiques i econòmiques (Burke, 1990, p.107). Aquest fet es pot veure clarament reflectit en la narració que fa Braudel de la mort de Felip II en la seva obra *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* (1949). I és que, tot i ser el rei més poderós d'Europa, per Braudel la seva mort és una sort de “no-esdeveniment”, desproveïda de qualsevol patetisme, en tant que la seva trajectòria vital és un simple “decorat” en estructures complexes que, en conjunt, conformarien l'evolució històrica de les societats humanes. És, en conseqüència, un llegat en favor d'una història desproveïda d'individus (Dosse, 2007, p.204; Burke, 1990, p.40), i un clar exemple de la tendència que marcarà no només la ja citada segona generació dels *Annales*. També ho és de les tendències sorgides fruit de l'adveniment de la *nouvelle histoire* i la consolidació de la coneguda com a tercera de generació de la citada revista. Un exemple d'aquestes és la coneguda com a “història de les mentalitats”, la qual privilegià els factors impersonals i inconscient que regulen les pràctiques socials (Dosse, 2007, p.206-207). En conseqüència, al

llarg d'aquestes dècades de primacia de la historiografia estructuralista es desacredità el paper de la biografia, en tant que es menystenien l'"agència"⁷ social dels individus.

Tanmateix, a partir de la dècada dels anys setanta del segle XX, els paradigmes explicatius de la dinàmica històrica i els seus "metarelats" començaren a perdre vigència després de dècades d'hegemonia en la disciplina històrica (Peña, 2002, p.48-49). Fou el moment en el qual es començà a formular un intens debat epistemològic en el si de la ciència històrica. Prova d'això és que en el sisè número de la revista *Annales* de l'any 1989 s'edità un monogràfic amb el títol *Histoire et sciences sociales: un tournant critique*, en el pròleg del qual es reclamava la intenció d'experimentar les possibilitats d'aquest "gir crític" de la historiografia (Serna i Pons, 2005, p.165). Així mateix, posava de manifest el reingrés de determinades nocions, donant més complexitat a l'estudi de les societats i els individus que les integren, tot fent valer els seus recursos, aprenentatges, memòries i negociacions (Serna i Pons, 2005, p.165). En paraules de Justo Serna i Analet Pons (2005), "aparece, pues, un agente histórico plural e incluso incierto que se desenvuelve en distintos campos, en diferentes esferas, en donde las relaciones dan forma a las prescripciones de las reglas" (p.165). Val a dir, però, que aquesta renovació historiogràfica no només es va circumscriure a *Annales* o a l'àmbit francès en general. Més aviat, fou una crisi d'època que es manifestà de múltiples formes i amb distintes percepcions, modalitats i matisos, tot depenent de les circumstàncies nacionals⁸ (Serna i Pons, 2005, p.171; Poirrier, 2012, p.15; Chartier, 2012, p.248). Tal com observa Burke (2012), "el supuesto giro cultural es un fenomeno internacional, quizá incluso global, un *tournant mondial*" (p.32).

Aquest fet tingué diverses causes, les quals han estat estudiades per part d'alguns analistes i no només estan relacionades amb el fet historiogràfic. Una de les claus per entendre aquesta revitalització del subjecte en historiografia és a partir de les tendències literàries i, per tant, econòmiques (Peña, 2002, p.49). I és que l'èxit editorial tant de la narrativa com de la biografia històrica s'ha convertit en un negoci molt atractiu per les editorials i els autors. Tant és així que, fins i tot en el context d'arraconament acadèmic al gènere, com bé esmenta Alexander Pereira (2011), "la tentación por lo biográfico no dejó de persistir. Como si se tratase de un pecado irresistible, nunca faltó el historiador que sucumbiera al acto de biografiar" (p.121). Aquest fet ha provocat un augment del nombre de publicacions d'aquesta

---

⁷ Paraula que troba el seu origen en el terme anglosaxó *agency* que, segons Isabel Burdiel (2014), faria referència a "la capacidad humana de actuar" (p.57).

⁸ Per profunditzar sobre les tendències historiogràfiques d'història cultural generades a escala transnacional, vagis l'obra *La Historia Cultural: ¿Un giro historiográfico mundial?* (2012), editada per Philippe Poirrier.

mena, la qualitat i rigorositat historiogràfica de les quals només es podrà determinar des de la distància temporal (Peña, 2002, p.49).

Així mateix, és important tenir en compte la progressiva consolidació de l'individualisme en el si de la societat occidental. Aquesta tendència ha estat directament relacionada amb un seguit de dinàmiques de caràcter social, cultural, polític i econòmic que han transformat aquestes societats al llarg de les últimes dècades. Algunes d'aquestes han estat: els avenços progressius del neoliberalisme en l'últim tram del segle XX a occident, la caiguda de l'afiliació partidista i sindical, l'expansió de la família monoparental o l'augment de les persones que elegeixen la soledat en el desenvolupament de la seva vida privada (Peña, 2002, p.49; Serna i Pons, 2012, p.9). A aquest conjunt de canvis cal afegir-hi el fort impacte que tingué, a escala cultural, l'adveniment de la "postmodernitat", una de les manifestacions de la qual té a veure amb una concepció ateleològica de la història i la relativització de la possibilitat d'explicació i comprensió de les dinàmiques socials a partir dels models clàssics (Peña, 2002, p.49-50). L'ambient social resultant, en el que l'individualisme ha començat a jugar un paper molt rellevant, ha conformat un excel·lent caldo de cultiu per la gènesi d'aquest canvi en la manera d'interpretar el passat per part de l'acadèmia, atorgant a l'individu un lloc privilegiat en el desenvolupament de les societats (Peña, 2002, p.49-50; Serna i Pons, 2012, p.9). En aquest sentit, la reflexió de Roger Chartier (2012) és clarificadora:

[...] la aportación más esencial de la historia cultural ha sido obligar a los historiadores a poner en duda todas sus certezas más firmes en apariencia. A la cruda evidencia de los hechos, ella le ha opuesto su construcción mediante las representaciones confrontadas de los actores. Contra el postulado de una significación intrínseca de las ideas, las doctrinas, los textos y las imágenes, ella afirma la historicidad de su sentido que depende, en su conjunto, de su materialidad y sus apropiaciones. Frente a la cuantificación de los gestos, tomada de la historia serial y estadística, prefiere el análisis de las estrategias conscientes y de las coacciones ignoradas. Con ello, las prácticas de investigación, los criterios de la prueba o los modelos de comprensión de la historia se han transformado profundamente (p.252).

Serà a partir d'aquest moment que el punt de mira analític de l'historiador es tornarà a posar en el subjecte. No obstant això, es veurà la necessitat d'ubicar l'individu en el seu context específic, analitzant el personatge estudiat amb la pretensió de conèixer-lo i comprendre'l en relació amb les persones, els grups socials i, en definitiva, el món que els rodeja, directrius totalment diferenciades respecte a les que guiaren tradicionalment al gènere (Núñez, 2013, p.208; Pereira, 2011, p.122). I és que, tal com apunta Isabel Burdiel (2000):

Resulta una simplificació inadmissible el trazado de una línea de sucesión y superación entre un tipo de historia centrada en los individuos con abstracción de toda determinación social y una historia centrada en las estructuras con abstracción de toda trayectoria individual. La evolución del pensamiento histórico al respecto ha sido siempre más tortuosa, más contradictoria y vacilante (p. 22).

En conseqüència, s'ha revitalitzat el gènere biogràfic, retornant-li el seu reconeixement acadèmic i redescobrint les potencialitats explicatives i metodològiques d'un gènere que, de resultes del seu descrèdit historiogràfic, havia quedat relegat a la literatura en forma de novel·la i apartat de la gran corrent de la història científica, acadèmica i professional (Núñez, 2013, p.209). En aquest sentit, al llarg de les últimes dècades la producció teòrica referent a la biografia en tant que mètode pròpiament historiogràfic han estat nombroses, sobretot com a resposta a les constants sospites respecte de la seva rigorositat científica (Núñez, 2013, p.209). No obstant això, no només el mètode ha recuperat el seu respecte acadèmic, sinó que s'ha arribat a plantejar com un mètode que, potencialment, podria ajudar a resoldre i conciliar diversos antagonismes presents en el si de la ciència històrica: la tensió entre individu i societat, entre el particular i el general, entre la cosa local i universal, entre la cosa privada i la cosa pública (Núñez, 2013, p.209; Pereira, 2011, p.122).

Així mateix, val a dir que, en aquest context de revalorització del mètode biogràfic, s'han elaborat diversos treballs biogràfics per part d'historiadors reconeguts per la seva trajectòria investigadora de caràcter analític-estructural⁹. Aquest fet denota que, progressivament, s'ha anat trencant la suposada incompatibilitat i incomunicació entre dues modalitats d'estudi del passat, això és, l'analític-estructural i la narrativa-biogràfica (Peña, 2002, p.48). Aquest aspecte, per tant, beneficia un intens intercanvi d'informació i recursos que, en conjunt, creen sinergies gràcies a la seva complementarietat (Peña, 2002, p.48). El pròleg de l'obra *Hitler: 1889-1936* d'Ian Kershaw (1998) n'és un clar exemple:

Me llevó también a pensar si no sería posible superar e integrar esa sorprendente polarización de puntos de vista a través de una biografía de Hitler escrita por un historiador “estructuralista”, abordando la biografía con una mirada crítica, buscando, quizás de forma instintiva, reducir en primer término, en vez de exagerar, el papel del individuo, por importante que sea, en los procesos históricos complejos (p.10).

Aquesta perspectiva, així mateix, és compartida per Pierre Bourdieu i Roger Chartier. I és que ambdós autors entenen que la “polarización de puntos de vista” esmentada anteriorment per

---

⁹ Tal com esmenta Peña (2002), alguns exemples podrien ser les publicacions de José Mª Mínguez, entre les quals consta *Alfonso VI* (2000), o de Julio Valdeón, amb el seu *Abderramán III y el califato de Córdoba* (2001) (p.48). Així mateix, també han tingut molt pes historiogràfic l'obra *Isabel II: una biografía (1830-1904)* (2010) d'Isabel Burdiel o *Hitler: 1889-1936* (1998) d'Ian Kershaw.

Kershaw és una sort de “fals problema” (Bourdieu i Chartier, 2011, p.54-57). De fet, aquest és refutat per Bourdieu amb la frase de Pascal “el mundo me comprende, pero yo lo comprendo” en tant que “el mundo me comprende y me aniquila como un punto; soy una cosa del mundo; [...] estoy localizado, fechado, determinado, sometido a fuerzas. [...] Y yo lo comprendo, es decir, tengo representaciones de él y no soy reductible a la posición que ocupo en el mundo” (Bourdieu i Chartier, 2011, p.57). En conseqüència, quan hom analitza l'ésser humà ha de tenir en compte aquesta doble realitat (Bourdieu i Chartier, 2011, p.57).

El susdit canvi historiogràfic, doncs, no s'ha d'entendre en cap cas com l'erradicació d'una perspectiva per un altre, sinó com la reivindicació d'una òptica menystinguda que, en conjunt, ha ajudat a aportar “nova llum” l'estudi i l'anàlisi del passat i les seves societats.

5.1.3. Potencialitats i virtuts del mètode biogràfic

Tal com s'ha esmentat anteriorment, a partir del retorn del subjecte en historiografia, el mètode biogràfic s'ha conceptualitzat a partir d'unes directrius distintes respecte d'aquelles que havien governat el gènere amb anterioritat. Aquesta nova conceptualització teòrica i pràctica de la biografia històrica ha permès identificar-ne diverses virtuts i potencialitats.

Es parteix de la idea que, d'alguna manera, l'historiador no pot arribar a deslligar-se per complet de la mirada del subjecte quan analitza un període o procés històric determinat, a través, sobretot, d'aspectes relacionats amb, per exemple, la identitat, l'acció, l'experiència o la intenció. I és que darrere de tota font, de tot discurs, de tota narració, hi ha aquell que ho produeix, és a dir, individus en un context i unes circumstàncies determinades (Núñez, 2013, p.210). En aquest sentit, el mètode biogràfic en cap cas portaria cap a una història més fàcil i menys analítica, sinó que pretén posar en relleu la relació entre el significat dels processos històrics amb les intencions dels agents socials que els conformen (Burdíel, 2000, p.26). És per això que, segons Juan José Pujadas (1992), “la historia de vida es la mejor *ilustración* posible para que el lector pueda penetrar empáticamente en las características del universo estudiado” (p.45).

En el mètode biogràfic, per tant, romandrien intactes velles preguntes¹⁰ dels historiadors, les quals prenen un caràcter renovat en ser enfrontades amb la contingència i particularitat de les trajectòries vitals. I és que són precisament aquestes preguntes les que permeten plantejar-se la mateixa necessitat de rescatar la perspectiva referent al subjecte (Burdíel, 2014, p.27).

---

¹⁰ Segons Isabel Burdíel (2000): què és una biografia; què és o no una evidència biogràfica pertinent, com distingir-la i com tractar-la; les connexions entre individu i societat; què entenem per individu i què entenem per societat; quines relacions es poden establir entre la llibertat dels individus i les constriccions identitàries, interpretatives i d'acció que procedeixen del seu entorn i que estan inscrites en elles mateixes (p.27).

Així doncs, el caràcter singular i irreductible de l'experiència individual és un element que profunditza i fa més complexes els fenòmens i processos analitzats, davant la suposada homogeneïtat i sistematització d'estructures analítiques, sense renunciar, necessàriament, a les mateixes (Pereira, 2011, p.111). I és que aquesta perspectiva enfocada a la cosa particular i heterogènia el que fa és donar valor al subjecte com a via complementària per analitzar i interpretar el passat (Núñez, 2013, p.211). La biografia, per tant, posa en relleu el potencial dinàmic i transgressor de l'individualisme, en contraposició amb l'aparent rigidesa i coherència de les convencions socials de caràcter col·lectiu (Núñez, 2013, p.211; Burdiel, 2000, p.39).

En aquest sentit, val a dir que la traducció individual dels valors i les representacions col·lectives mai és directa i automàtica, en tant que comportaria usos i interpretacions diverses, les quals serien molt difícils d'identificar i analitzar des de perspectives de caràcter estructuralista i postestructuralista. Precisament, el que constitueix als valors és la seva no automatització, la qual cosa fa que els individus hagin de ser tractats i analitzats no com a elements de col·lectivitats més àmplies, ja que faria impossible tenir en compte el marc de llibertat i canvi en el qual els susdits valors són interioritzats pels subjectes (Burdiel, 2000, p.39).

La biografia és un bon camp d'experimentació per l'anàlisi de l'oposició i irreductibilitat que els subjectes manifesten davant determinats sistemes normatius o estructures. Tanmateix, no només és interessant veure aquesta oposició, sinó també la complementaritat entre els contextos històrics i els individus que els componen (Agirreazkuenaga i Urquijo, 2007, p.68). I és que la biografia històrica s'ha legitimat a partir de la seva capacitat per demostrar que l'estudi d'una trajectòria individual és una forma possible d'abordar problemàtiques històriques de caràcter substancial, tot il·luminant-los amb noves perspectives i punts de vista (Burdiel, 2014, p.62). El que aporta aquesta perspectiva, en conseqüència, és el caràcter obert implícit en l'estudi d'una trajectòria individual, rescatant la pluralitat del passat. Així mateix, permet apropar-se a les possibilitats i als límits de l'acció individual a través de l'anàlisi de les condicions en què aquesta es desenvolupa, ressaltant-ne tant les desviacions com les pràctiques habituals (Burdiel, 2014, p.63).

En aquest sentit, i tal com apunta Giovanni Levi (1989), una de les aportacions de la biografia és la d'oferir un mètode per tal de verificar el caràcter intersticial i rellevant de la llibertat pròpia dels agents socials, així com per observar de quina manera funcionen els sistemes normatius, mai exempts de contradiccions (citada per Burdiel, 2000, p.43). Per tant, consisteix a configurar un observatori privilegiat per analitzar les formes de discontinuïtat històriques

tant a escala individual com col·lectiva, tot impugnant la seva aparent linealitat, coherència i ordre (Burdíel, 2000, p.43).

És evident que la llibertat del subjecte no és absoluta, en tant que està social i culturalment condicionada. Tenint en compte aquest fet, la perspectiva que pren el mètode biogràfic no seria contradictòria amb aquestes realitats, en tant que hi hauria una relació permanent entre subjecte i context, essent el canvi la suma d'aquestes interrelacions i diàlegs. De fet, és la llibertat dels individus en un marc contextual i normatiu determinat el que permet introduir canvis en aquests. Per cada individu, existiria un espai de llibertat originat en les incoherències dels seus marcs normatius, donant pas a processos de canvi social (Levi, 1989, p.1333-1334). En aquest sentit, l'individu no seria vist com un reflex passiu de l'estructura social, sinó més aviat com un producte actiu i singular d'aquesta, amb àmplies possibilitats de transformar-la (Pereira, 2011, p.112).

Fins i tot, la mateixa biografia pot establir una reformulació a la clàssica relació entre individu i societat, en tant que permet formular-la i interpretar-la, també, a partir de la visió que la seva pròpia societat té de l'individu, afectant directament la seva memòria. En conseqüència, a aquesta perspectiva li interessa la constitució i construcció del "jo" en mig de multiplicitat de veus i narratives distintes que pugnen entre elles per tal d'imposar-se. Així doncs, la qüestió de la conducta heroica i el "carisma" es converteix no en una qüestió de caràcter individual, sinó social, cosa que s'ha d'analitzar en totes les seves dimensions (Burdíel, 2014, p.65).

5.1.4. Límits del mètode biogràfic

El mètode biogràfic, per tant, té un gran nombre d'avantatges i potencialitats a escala metodològica. Tanmateix, no està exempt de limitacions les quals, en cas que no es tinguin en compte, es podrien traduir en potencials biaixos analítics que, al seu torn, conduirien a interpretacions errònies.

Segurament, una de les debilitats més recurrents en els exercicis biogràfics és el referen a, usant el terme emprat per Pierre Bourdieu, la "il·lusió (o il·lusions) biogràfica"¹¹ (Núñez, 2013, p.211). D'alguna manera, aquesta estaria directament relacionada amb el fet que, de forma inconscient o conscient, el biògraf tendeix a dotar una determinada història de vida de sentit i coherència. Des d'aquesta perspectiva, la trajectòria de vida del biografat seria entesa com una història que es desenvoluparia segons un ordre cronològic, des d'un principi fins a

---

¹¹ Per aprofundir en les tesis de Pierre Bourdieu, la seva crítica a la biografia i les seves rèpliques, vegis l'article "Notas para jugar con la ilusión biográfica y no perderse en el intento" (2011), d'Alexander Pereira Fernández.

un final. En conseqüència, es construirien seqüències ordenades segons relacions intel·ligibles en aquest desig de donar sentit a una vida determinada en etapes d'un desenvolupament "a priori" necessari (Bourdieu, 1989, p.28). Des d'aquesta perspectiva, tractar una vida com una història seria sacrificar-la a una sort d'"il·lusió retòrica". I és que, tal com bé esmenta Robbe-Grillet (1984), "lo real es discontinuo, formado por elementos únicos, yuxtapuestos sin razón, y tanto más difíciles de retener por cuanto surgen de modo sin cesar imprevisto, fuera de propósito, aleatorio" (citad per Bourdieu, 1989, p.28). Es pot crear la il·lusió, per tant, de subjectes unitaris i coherents, encaminats cap a un propòsit clar i precís, cosa que va en detriment del mateix individu en ometre discontinuïtats, conflictes, contradiccions i silencis (Núñez, 2013, p.210).

En aquest mateix sentit, Oliver Schwartz (1990) denuncia aquesta limitació metodològica, pel qual es recomponen totalitats significants, forçant la coherència de la trajectòria de vida analitzada a partir d'objectius o metes que el biògraf, des de la seva perspectiva, sap que s'han succeït (citad per Dosse, 2007, p.210). Alguns historiadors¹² són del parer que l'autor de la biografia ha de prescindir dels seus coneixements sobre el "futur" del protagonista, establint un mur d'incomunicació amb aquest per tal d'avançar en la narració al mateix ritme que ho feu la persona a la qual es dedica la biografia. Així doncs, s'hauria d'evitar l'empatia o antipatia extrema cap al personatge biografat, establint falsos problemes sobre la base del previ coneixement de la seva resolució (Peña, 2002, p.59-60; Pereira, 2011, p.107). Tanmateix, i tal com explica F. Javier Peña (2002):

[...] de ahí a renunciar a lo que el historiador *sabe* - o debe saber - *de más* respecto a los sujetos-objetos de sus investigaciones media un abismo. De hecho, es en ese *plus de sabiduría* donde reside la razón del historiador, al que se le supone, desde la distancia que le separa de los acontecimientos y personajes del pasado, mejor informado [...] e, igualmente, mejor formado, [...] para comprender, cada uno en su campo de especialización, el comportamiento individual y colectivo de las personas en cualquier espacio y tiempo en que estas se sitúen (p.60).

No obstant això, i si bé aquesta crítica ha gaudit d'un ampli impacte acadèmic¹³, ha estat matisada per alguns autors. Un d'ells ha estat Yves Clot en el seu article "La otra ilusión biográfica" (1989). En ell, Clot esmenta que, tot i ser vàlida la crítica de Bourdieu en tant que cal allunyar-se d'un fort subjectivisme respecte de les històries de vida que els atribuïssin una coherència que, per la seva mateixa natura, no té, també posa de manifest la necessitat de

---

¹² En l'article "El renacimiento de la biografía" (2002) de Francisco Javier Peña, se cita a Francisca Colomer Pellicer, amb el seu article "Biografía y cambio social: la historia que estamos viviendo" (1995).

¹³ Tal com bé esmenta Alexander Pereira (2011): "Entre los científicos sociales más influyentes del siglo XX, Pierre Bourdieu fue quizá el autor que con mayor contundencia denunció los problemas epistemológicos de la biografía. Sus críticas fueron tan agudas que difícilmente un investigador que se dedique a ese género de estudio podría darse el lujo de pasarlas por alto" (p.105).

distanciar-se d'un excés d'objectivisme (Clot, 1989, p.35). En aquest sentit, en identificar i criticar la subjectivitat i el subjectivisme i no fer el mateix amb l'objectivitat i l'objectivisme es desequilibra la crítica. I és que Bourdieu, en el seu article “La ilusión biográfica” (1989), tot i posar de manifest el perill de caure en la susdita il·lusió per part de l'autor de la biografia, adopta una perspectiva de caràcter estructuralista. Aquesta és expressada a través de la “metàfora del metro”¹⁴, la qual consisteix a prendre els esquemes estructurals com a factors explicatius dins dels quals els “agents” es desplacen a cegues (Dosse, 2007, p.208). Així doncs, per Bourdieu, l'única sortida científica per la biografia està a partir d'una anàlisi estructural que defineixi l'estat dels “camps” i l'*habitus* que els agents posseeixen per la seva ubicació en una estructura social determinada (Pereira, 2011, p.107).

En aquest sentit, Clot posa de manifest que, en certa manera, la il·lusió subjectivista que Bourdieu critica respon, justament, a la il·lusió objectivista o sociologista que no esmenta. Aquesta es veu reflectida en l'exemple que l'autor dona en referència a quan els nens imaginem als seus avis com si aquests últims haguessin estat sempre el que són, com si mai haguessin pogut desenvolupar-se d'una altra manera (Clot, 1989, p.37). És, per tant, una perspectiva que no reconeix més que la inèrcia guiada per factors estructurals d'una trajectòria particular, sense veure en aquesta, també, el resultat de la dialèctica de les possibilitats i impossibilitats subjectives que la seva història ha sedimentat (Clot, 1989, p.38). En conseqüència, per Yves Clot (1989) cal tenir en compte que

Todo sujeto, en el curso de su existencia, se ve enfrentado periódicamente a situaciones, encuentros, acontecimientos que son fuentes de conflictos. La evaluación de su campo de posibilidades subjetivo que traicionan, en los dos sentidos del término, sus vacilaciones o sus negaciones nos proporciona un punto de referencia precioso para orientarnos en el campo de una eventual clínica biográfica (p.38).

La perspectiva que critica Clot està directament vinculada amb la que Dosse (2007) anomena com a “biografia social” (p.214), la perspectiva de la qual està relacionada amb una de les limitacions o crítiques que, sobretot des de posicions de caràcter estructuralista, se li han fet al mètode biogràfic: la representativitat. L'interès d'aquest tipus de biografies quedaria reduïda a la seva dimensió col·lectiva i generalitzable. Des d'aquest punt de vista, els individus no gaudeixen de la qualitat de tals, ja que són vistos com a mers portadors d'estructures, apareixent al relat històric com a elements demostradors d'hipòtesis generals.

---

¹⁴ La metàfora que usa Bourdieu (1989) és la següent: “Intentar comprender una vida como una serie única y suficiente en sí misma de acontecimientos sucesivos sin otro nexo que la asociación a un “sujeto” cuya constancia no es sin duda más que la de un nombre, es por lo menos tan absurdo como intentar dar razón de un trayecto en el metro sin tomar en cuenta la estructura de la red, es decir, la matriz de las relaciones objetivas entre las diferentes estaciones” (p.31).

Així doncs, la biografia només serviria com una exemplificació i il·lustració de comportaments i creences pròpies d'un context social i un moment particulars (Dosse, 2007, p.215). Una perspectiva que, juntament amb la individualista clàssica, tindria el perill de construir una il·lusió de coherència i unitat disfressada no d'originalitat, sinó d'una sort de sobredeterminació en funció del context estructural en el qual s'engloba la dita trajectòria vital (Burdiel, 2000, p.34-36).

Si bé és cert que cal reconèixer a aquestes aproximacions l'esforç per superar la biografia individualista i buscar-hi una significació històrica més general (Burdiel, 2000, p.36), aquestes perspectives biogràfiques s'han matisat. El que interessa al mètode biogràfic, tal com apunta Isabel Burdiel (2014), “[...] es la necesidad de acostumbrarnos a lidiar con lo que constituye la tensión constante, constitutiva, de la biografía y de la historia” (p.68). Des del punt de vista de l'autora, ni l'individu pot explicar un context social determinat ni aquest pot explicar per si mateix un subjecte concret, sinó que hi ha una interdependència recíproca que no és ni lineal ni perpètua (Burdiel, 2014, p.68-69). Com des de la biografia s'afronta el repte de definir els límits entre acció individual i el seu context social és un dels principals reptes d'aquest mètode tot i ser, al mateix temps, una de les perspectives a través de la qual hom es pot aproximar millor i amb més matisos a aquests fenòmens (Núñez, p.2013, p.212; Pasolini, 2019, p.96). No obstant això, la qüestió de la representativitat obliga a una justificació racional, tant de l'elecció del personatge biografat com dels elements argumentals que la sostenen (Pasolini, 2019, p.97).

Uns altres límits del mètode tenen a veure amb la necessitat desfermada del biògraf de perseguir una realitat que no sempre és fàcil de trobar i reconstruir, la qual genera, també, buits i codis que hom només pot comprendre en el seu propi context (Núñez, 2013, p.211). Una sort d'“utopia biogràfica”, pròpia de la decimonònica història positivista, que pretén assolir un coneixement integral de l'individu biografat per mitjà de l'acumulació “definitiva” de totes les seves dades disponibles (Burdiel, 2000, p.31). Tal com esmenta Strachey (1989), la selecció i valoració de la pertinença dels fets coneguts haurien de ser requisits centrals de la “nova biografia” (citada per Burdiel, 2000, p.33). No obstant això, és en aquesta “labor demiúrgica” de l'historiador a l'hora de seleccionar i ordenar les peces del gran puzzle de la vida individual on rau una de les principals complexitats metodològiques de la biografia (Núñez, 2013, p.210).

En aquest sentit, per tal d'intentar superar les llacunes informatives que es donen en el procés d'elaboració d'una biografia determinada, es pot veure certa lògica el recurs al context per tal de donar coherència a aquelles parts de la vida del biografat més incoherents o dels quals no

es té massa informació (Peña, 2002, p.56). Tanmateix, cal ser molt curós a l'hora d'usar aquest recurs per a evitar caure en simplificacions o abusos que, finalment, es podrien traduir en anàlisis i interpretacions errònies (Peña, 2002, p.57).

A aquestes limitacions se li sumen aquelles referides a la disponibilitat de fonts, la qual condiona i privilegia als individus socialment notables i releguen a la gent comuna. El biaix interpretatiu resultant és evident, en tant que les fonts ens aproximem al fet excepcional, silenciant aspectes intrascendents i rutinaris que, sens dubte, també són factors importants de la vida humana i doten de continuïtat els processos socials (Núñez, 2013, p.212).

Finalment, cal ressaltar el perill de la, en paraules de Juan José Pujadas (1992), “*seducción de un buen relato biográfico*, lo que puede significar que el árbol no nos deje ver el bosque” (p.46). I és que cal tenir en compte que “una bona història” no és ni la més vàlida ni la més representativa a l'hora d'extreure conclusions i fer interpretacions fruit d'investigacions (Pujadas, 1992, p.46). També és perillós, no obstant això, el cas oposat, en tant que l'excés de crítica o animadversió respecte a la persona objecte d'estudi pot arribar a resultar en biaixos interpretatius. Tal com bé assenyala Ian Kershaw (1998) en referència a la seva biografia d'Adolf Hitler:

Un posible peligro inherente a cualquier enfoque biográfico es que exige un nivel de empatía con el sujeto que puede deslizarse fácilmente hacia la simpatía, e incluso tal vez la admiración parcial y oculta. [...] Hasta puede que se dé el caso, en realidad, de que la repulsión generalizada constituya un obstáculo mayor para llegar a profundizar y entender que la posibilidad de una actitud de simpatía (p.19).

5.2. El mètode prosopogràfic o la “biografia col·lectiva”

5.2.1. El mètode prosopogràfic: una aproximació historiogràfica i de significat.

El terme “prosopografia” no és nou. De fet, els inicis del seu ús es remunten al s. XVI (Blust, 2005, p.48; Almeida, 2011, p.1). Tanmateix, no fou fins ben entrat al segle XIX que adquirirà el significat que avui conserva, en tant que mètode d’investigació històrica (Verboven et al., 2007, p.42). Serà en la segona meitat d’aquesta centúria quan, a partir de treballs d’alguns historiadors de l’antiguitat, serà usada per denotar llistats de persones d’un grup social determinat, amb informació extensa referent a aquestes (Verboven et al., 2007, p.41).

Existeixen diverses definicions de “prosopografia”¹⁵ en tant que mètode d’investigació històrica, essent totes elles acceptades per la comunitat acadèmica. Aquestes divergeixen, sobretot, en referència al pes que li donen a l’aspecte relacionat amb la biografia atribuït al mètode (Verboven et al., 2007, p.39). No obstant això, la més citada¹⁶ és la que proposa Lawrence Stone (1971): “Prosopography is the inquiry into the common characteristics of a group of historical actors by means of a collective study of their lives” (p.46). Es té en compte, per tant, l’anàlisi de l’individu en funció de la totalitat de la qual forma part (Almeida, 2011, p.2; Vones-Liebenstein, 2005, p.351). En conseqüència, i tal com bé esmenta Charle (2014), el seu principi rau en la voluntat de “definir una població a partir de uno o varios criterios y establecer al respecto un cuestionario biográfico cuyas diversas variables o pautas servirán para describirla en su dinámica social, pública e incluso cultural, ideológica o política, siempre conforme a la población y cuestionario elegidos”. Un cop es reuneix la documentació i dades necessàries, la seva explotació es pot efectuar per mitjà de diverses tècniques de caràcter qualitatiu o quantitatiu, manualment o electrònicament i segons la riquesa i la sofisticació tant del qüestionari com de les fonts usades en la investigació (Charle, 2014).

Tenint en compte aquests aspectes, la prosopografia, tot i estar estretament vinculada a la biografia, es diferencia d’aquesta per alguns motius. El més evident, sens dubte, és el fet que

---

¹⁵ Vegis *A Short Manual to the Art of Prosopography* (2007), on es presenten quatre definicions distintes plantejades per H. De Ridder-Symoens, Neithard Blust, Jean-Philippe Genet i Lawrence Stone. Tanmateix, totes elles emfatitzen, d’una manera o altra, que els aspectes externs i impersonals d’un grup social determinat són susceptibles de ser investigats per mitjà del mètode prosopogràfic (Verboven et al., 2007, p.40).

¹⁶ Verboven et al., 2007, p.39; Madruga, 2014, p.4; Offield i Day, 2011, p.4; Blust, 2005, p.52; Almeida, 2011, p.1; Charle, 2014; Carasa, 1994, p.46.

la individualitat de l'objecte d'estudi és molt més gran en la biografia, en tant que estudia la individualitat en si, mentre que la prosopografia analitza i interpreta similituds, patrons i diferències externes entre diferents individus d'un grup social o poblacional determinat (Verboven et al., 2007, p.40). I ho fa sense posar l'atenció en la singularitat de les trajectòries de cada membre, ja que s'elaboren i juxtaposen informacions individuals que són de gran utilitat, sobretot, per la història política i social (Dosse, 2007, p.222). D'alguna manera, doncs, la prosopografia il·lumina el context social i familiar dels individus que l'investigador ha decidit estudiar essent, en conseqüència, dues metodologies no excloents i, per tant, complementàries (Verboven et al., 2007, p.40).

La prosopografia ha estat practicada des dels seus inicis per historiadors de l'antiguitat i medievalistes¹⁷, tot i ser els primers els que n'han reivindicat la "paternitat" (Almeida, 2011, p.1; Charle, 2014; Ferrari, 2010, p.231). El primer autor que usà "prosopografia" en el sentit modern del terme, de fet, fou Theodor Mommsen en el preàmbul de la seva obra *Prosopographia Imperii Romani* (1897), la qual ha estat una referència al llarg del segle XX per les investigacions relacionades amb la història antiga (Charle, 2014; Vones-Liebenstein, 2005, p.352). Cal destacar, així mateix, el gran nombre d'estudis prosopogràfics referents a les elits de l'antiguitat, essent-ne alguns exemples l'obra *Prosopographie attica* (1901) o la de Paul Poralla, amb la seva obra *A prosopography of lacedaemonians* (1913) (Charle, 2014; Verboven et al., 2007, p.42).

No obstant això, i tal com esmenta Jacqueline Lalouette (1999), el mètode prosopogràfic no quedà confinat en aquest àmbit tot expandint-se, amb relativa facilitat, a altres períodes històrics (citada per Dosse, 2007, p.224). En referència a la història medieval, la prosopografia es desenvolupà a partir del període d'entreguerres, tot posant l'accent en el personal administratiu i els sobirans dels principals regnes de l'occident medieval. Tanmateix, a partir dels anys seixanta del segle passat la producció d'aquesta mena d'estudis fou molt abundant (Charle, 2014). De fet, des dels anys vuitanta del segle XX, ha esdevingut un element obligat en la investigació històrica especialitzada en època medieval (Vones-Liebenstein, 2005, p.355). Prova d'això foren els successius congressos de medievalistes que es duran a terme al llarg dels anys setanta del segle XX¹⁸ o la fundació

---

¹⁷ En aquest sentit, cal tenir en compte el paper que tingué Gerd Tellenbach, en tant que fou un dels primers medievalistes a exigir l'aplicació de mètodes prosopogràfics. En la seva obra *Zur Bedeutung der Personenforschung für die Erkenntnis des frühen Mittelalters* (1957) remarcaria la "importancia de la investigación prosopográfica para la historia política y social de los siglos altomedievales" (citada per Vones-Liebenstein, 2005, p.353).

¹⁸ Alguns exemples d'aquests congressos varen ser els celebrats a les ciutats de Bielefeld, París, Oxford i Londres (Vones-Liebenstein, 2005, p.355-356)

l'any 1980 de la revista *Medieval prosopography* per part de Georges Thomas Beech i d'un butlletí informatiu titulat *Prosopon*, que potra publicant-se a Oxford des de 1994 (Dosse, 2007, p.224; Vones-Liebenstein, 2005, p.355-356). Una tendència similar va ser la que prengueren alguns estudis prosopogràfics en referència a l'edat moderna, l'iniciador dels quals fou Lewis Namier (1929) amb un estudi sobre els membres de la Cambra dels Comuns des de l'edat mitjana fins a 1832 en la seva obra *Structure of Politics at the Accession of George III*¹⁹ (Charle, 2014).

Els estudis prosopogràfics centrats en el període contemporani s'iniciaren a la dècada dels seixanta del segle XX. Aquests es degueren, en un primer moment, a l'interès per les elits introduït, sobretot, de la mà de la sociologia americana (Charle, 2014). A França, el punt de partida d'aquests estudis estigué molt relacionat amb un fort debat sobre la Revolució Francesa de la mà de François Furet i Denis Richet (Charle, 2014). Ambdós proposaren una perspectiva interpretativa i analítica alternativa a la marxista, fins llavors dominant, a partir de l'estudi prosopogràfic de les elits franceses abans i després de la susdita revolució (Charle, 2014). A altres països com la Gran Bretanya, Alemanya, Estats Units i, més recentment, Itàlia, Espanya²⁰ i Suïssa s'han multiplicat les biografies col·lectives referents a les elits polítiques, però també econòmiques, artístiques, intel·lectuals... Tot depenent dels grans debats presents en les respectives historiografies d'àmbit nacional. Val a dir, això no obstant, que el mètode s'ha estès en l'estudi de grups socials més amplis que les elits (Charle, 2014; Carasa, 1994, p.46). En les últimes dècades, la història de les dones, de les classes mitjanes i populars i, inclús, dels marginats han optat per aquest mètode analític, la qual cosa ha estat possible gràcies a la disponibilitat de fonts per aquests períodes (Charle, 2014).

A través dels diferents estudis prosopogràfics, tanmateix, es poden identificar dues grans escoles o tradicions historiogràfiques que marcaren, durant bona part del segle XX, els susdits treballs. Per una banda, hi ha la més procliu a realitzar estudis referents a elits o *elitist*

---

¹⁹ Cal destacar que, en l'àmbit historiogràfic anglosaxó, juntament amb historiadors especialitzats en història antiga com Ronald Syme (autor de l'obra *The Roman Revolution* de 1939), foren sobretot historiadors de l'edat moderna els quals, en un primer moment, adoptaren el mètode per a fins científics (Vones-Liebenstein, 2005, p.352-353).

²⁰ En els últims anys s'han desenvolupat, en l'àmbit historiogràfic espanyol, diversos projectes d'investigació centrats en l'elaboració de diccionaris biogràfics sobre les elits del poder polític (Núñez, 2013, p.215). I és que en l'àmbit editorial espanyol s'ha generat tot un *corpus* de producció bibliogràfica especialitzada en diccionaris de polítics massius (Núñez, 2013, p.215). L'obra *Diccionario biográfico del Trienio Liberal* (1991) dirigida per Alberto Gil Novales es podria considerar com a pionera, donant peu a l'aparició continuada d'aquesta mena de publicacions. En aquest sentit, cal destacar, també, els treballs de Pedro Carasa, en tant que han contribuït a la reflexió sobre el mètode prosopogràfic en l'àmbit historiogràfic espanyol (Núñez, 2013, p.214). Alguns d'ells són *Elites. Prosopografía contemporánea* (1994), l'article "De la Burguesía a las Elites, entre la ambigüedad y la renovación conceptual" (2001) publicat al núm. 42 de la revista *Ayer* o el capítol "De la teoría de las elites a la historia de las elites" de l'obra *Espacios sociales, universos familiares. La familia en la historiografía española*. (2007), entre altres.

school, amb paraules de Lawrence Stone (Stone, 1971, p.47; Verboven et al., 2007, p.42). Els treballs d'aquest corrent se centren en les dinàmiques referents a grups socials de petites dimensions essent, sobretot, elits relacionades amb el poder polític tals com senadors americans o membres del parlament anglès (Stone, 1971, p. 47). En aquests, els casos individuals i els mètodes d'anàlisi i fonts qualitatives prenen un paper més rellevant, quedant els mètodes quantitativs i estadístics propis de les ciències socials relegats a un segon pla (Stone, 1971, p.47; Verboven et al., 2007, p.42). Per l'altre, es pot identificar una escola de caràcter més estadístic o "massiu", la qual s'inspira més en les ciències socials, sobretot en referència als seus mètodes d'anàlisi i interpretació. En conseqüència, els estudis d'aquesta tradició han elaborat interpretacions del passat a partir de la construcció de tipus ideals de caràcter Weberià, més que no pas presentant una sèrie d'exemples concrets, essent els processos de mobilitat social els seus principals objectes d'estudi (Stone, 1971, p.48; Verboven et al., 2007, p.42). Val a dir, però, que aquesta distinció no és del tot rígida i, tot i que és cert que existeixen diferències, tindrien en comú la posada en pràctica d'una perspectiva de grup més que no pas de caràcter individual (Stone, 1971, p.28).

En les últimes dècades del segle XX, la divisió entre ambdues tradicions es va anar difuminant progressivament. Aquest fet es donà per raons intel·lectuals, l'aparició de noves tècniques d'investigació, el descrèdit a mètodes estadístics globals i la crisi de les influències intel·lectuals marxistes i estructuralistes (Almeida, 2011, p.2; Ferrari, 2010, p.233). Context que, al seu torn, afectà les formes d'aproximació als subjectes, donant valor a l'experiència individual i la diversitat de trajectòries. Això portà els historiadors a interessar-se per la microhistòria social, la qual requeria la prosopografia com a mètode privilegiat (Almeida, 2011, p.2). En aquest sentit, són de gran interès alguns dels treballs de Christophe Charle²¹. En aquests, l'autor afegeix en les lògiques estructurals la de les trajectòries individuals analitzades, plantejant-se la possibilitat de fer una història seriada, però en cap cas "descarnada", tot centralitzant-la a partir de tres qüestions nodals: la centralitat de l'actor, les relacions entre els individus analitzats i el sistema del qual són part (Dosse, 2007, p.226; Ferrari, 2010, p.233).

---

²¹ Christophe Charle durà a terme investigacions de caràcter prosopogràfic amb l'objectiu d'establir millor els límits d'alguns oficis intel·lectuals i per tal de conèixer les transformacions referents a les carreres universitàries a finals del segle XIX (Dosse, 2007, p.226). Algunes d'aquestes obres són *Les Professeurs de la Faculté des lettres de Paris: dictionnaire biographique 1909-1939* (1986) i *La République des universitaires, 1870-1940* (1994).

5.2.2. Potencialitats i virtuts del mètode prosopogràfic

La posada en voga del mètode prosopogràfic en les darreres dècades no és en cap cas banal. Això ha estat gràcies a no només al context historiogràfic en el qual s'ha gestat l'augment de treballs prosopogràfics, sinó que també ha tingut la seva raó de ser en les seves múltiples potencialitats i virtuts.

La primera d'elles és el fet que els treballs prosopogràfics permeten renovar tant les preguntes que els historiadors es fan, en tant que hipòtesis de recerca, com les respostes i les conclusions a les quals arriben sense tancar-se al quadre reconstruït de les fonts seriades (Charle, 2014). Unes conclusions en les quals la noció de construcció de l'objecte d'estudi es torna decisiva, essent clau la multidimensionalitat de les interpretacions i anàlisis efectuades (Charle, 2014). Així mateix, i juntament amb l'adveniment de nova documentació i tecnologies per tractar-la, també ha permès encetar investigacions relacionades amb temàtiques innovadores i pioneres, com en el cas de la història relacionada amb l'esport (Offield i Day, 2011, p.5)

A causa de la seva gran vinculació amb la “nova història política”, l'estratègia analítica pròpia del mètode prosopogràfic s'ha adaptat molt bé a l'estudi de les elits sociopolítiques tant per la seva accessibilitat en ser un grup reduït com per la seva capacitat de generar documentació (Núñez, 2013, p.223). No obstant això, al marge de les elits, altres grups socials comencen a veure renovada la seva història social gràcies a aquest tipus d'estudi (sobretot classes mitjanes i baixes), essent un filó atractiu per a noves investigacions (Charle, 2014). En aquest sentit, un altre aspecte poc treballat han estat els estudis prosopogràfics des d'una perspectiva comparada, la qual hauria de permetre arribar més lluny en les seves anàlisis explicatives, tot aprofitant evolucions comunes més enllà de les fronteres i les especificitats d'un moment o una nació concreta (Charle, 2014). Així doncs, la seva resolució podria permetre abordar un debat sobre la gènesi d'una història sociocultural comparada en les societats contemporànies (Charle, 2014) tant a escala transnacional com nacional. I és que, en els casos d'investigacions de natura local o regional, les seves conclusions poden oferir resums que serveixin de pauta comparativa amb altres regions, per exemple, de l'estat espanyol (Núñez, 2013, p.224).

Des del punt de vista de l'heurística, la prosopografia ofereix clars avantatges, en tant que és una metodologia que permet treballar amb dades incompletes, cosa que és recurrent que passi en determinats períodes de la història antiga i medieval. En aquest sentit, aquests tipus d'estudi permeten entreveure quines trajectòries de vida són més o menys recurrents en un

grup social determinat i quines no ho són (Verboven et al., 2007, p.60). En aquest sentit, no és gens estrany que, tal com s'ha comentat amb anterioritat, els investigadors pioners a usar aquesta metodologia estiguessin especialitzats en els períodes històrics esmentats (Carasa, 1994, p.47). De la mateixa manera, també pot ser una metodologia útil a l'hora de revelar patrons recurrents en les trajectòries vitals estudiades, aportant noves perspectives a determinats aspectes que, a priori, poden semblar del tot irrellevants (Verboven et al., 2007, p.60).

Així mateix, i tal com ja passava amb el mètode biogràfic, la prosopografia aprofundeix, dona més complexitat i, per tant, millora la comprensió del paper del subjecte en la història i la seva relació amb el context sociocultural en el qual està immers. Tanmateix, la perspectiva prosopogràfica no ho fa des de l'acció individual, sinó des de les accions i comportaments en un grup social determinat, el qual ha estat delimitat prèviament per l'historiador en considerar que tenien un tret característic en comú (professió, origen, etc.) (Verboven et al., 2007, p.60). Mentre la biografia presenta a l'individu la seva personalitat sense oblidar el seu context social i polític, l'objectiu de la prosopografia és considerar l'individu dins un tot, sense destacar els seus aspectes particulars (Vones-Liebenstein, 2005, p.351). La prosopografia, per tant, a partir d'una sèrie de variables d'anàlisi, ajuda a conèixer millor els àmbits d'acció del subjecte històric en les dimensions sociopolítiques, socioeconòmiques i socioculturals, així com els definits per la família i les xarxes socials en les quals l'individu està immers (Núñez, 2013, p.223). En conseqüència, en tant que mètode, ha contribuït a la revalorització del subjecte en historiografia, aconseguint articular metodològicament l'individual i el col·lectiu (Núñez, 2013, p.226).

Així mateix, el mètode prosopogràfic també ha permès articular diferents àrees del coneixement, tant en referència a les ciències socials - sociologia, antropologia o ciència política - com a altres branques dins la ciència històrica (Verboven et al., 2007, p.60; Núñez, 2013, p.222). I és que, tal com esmenta Ursula Vones-Liebenstein (2005), "la prosopografia no sólo tiene una raíz histórica, sino que está arraigada también en las ciencias sociales. Esta relación [...] aportó a la prosopografía la llamada *multiple career-line analysis* basada en la estadística, y un nuevo auge mediante las posibilidades informáticas y las bases de datos"(p.354). Per exemple, tal com bé esmenta Stone (1971), podria unir aspectes propis d'una història més de caràcter institucional i la biografia, la història social i la història política - les quals s'han desenvolupat de forma paral·lela - o elements més centrats al detall de les trajectòries vitals analitzades amb aspectes de caràcter quantitatiu (p.73). I és que la prosopografia es caracteritza, sobretot, per la seva gran versatilitat, tot ampliant les

conclusions i interpretacions de les investigacions (Núñez, 2013, p.225; Carasa, 1994, p.47). Tal com bé esmenta Carasa (1994),

Los *resultados* pueden superar viejas tensiones, articular bien lo individual con lo colectivo, lo local con lo general, las actitudes individuales con las leyes generales, equilibra el mito de los líderes con la teoría de la determinación social, palia los posibles excesos de la teoría de la modernización, introduce elementos narrativos y da lugar a cierto relato histórico. Ofrece una historia más ágil, permite con mayor naturalidad la integración de diversos géneros históricos y la utilización de diferentes técnicas interdisciplinarias (p.47-48).

Sens dubte, aquestes característiques han contribuït al seu èxit (Blust, 2005, p.61).

El component fortament interdisciplinari del mètode prosopogràfic, juntament amb la seva gran potencialitat des d'una perspectiva comparativa - a escala geogràfica, temporal, etc. —, està directament relacionat amb el fet que molts dels projectes de recerca construïts a partir d'aquest mètode es duguin a terme en equips integrats per diferents investigadors (Verboven et al., 2007, p.61). Així doncs, diferents membres d'un mateix equip poden estudiar individus socialment delimitats (per origen, professió, etc.) en diferents rangs temporals o espais geogràfics. I és que la comparació de trajectòries vitals en espais, temps o categories socials diferents es pot realitzar de forma òptima si el qüestionari aplicat a la recerca prosopogràfica és el mateix (o anàleg) a la tasca de diferents investigadors. En aquesta línia, molta de la recerca prosopogràfica actual s'està duent a terme a partir de la configuració d'equips de recerca a escala internacional (Verboven et al., 2007, p.61).

La prosopografia, així mateix, té un gran potencial pedagògic. En tant que mètode per a la recerca, permet la introducció a nous estudiants i investigadors a una gamma molt àmplia de fonts susceptibles a ser explotades amb una finalitat científica, a com avaluar i gestionar les dades extretes fruit de la investigació i, finalment, a interpretar-les (Stone, 1971, p.71). A més, no només hom pot aprendre a com analitzar trajectòries vitals amb molta - i, a vegades, excessiva - informació, sinó també a fer-ho en aquelles que no n'hi ha tanta. Sens dubte, els "silencis" presents en la documentació són molt significatius i, per tant, només són susceptibles de ser analitzats i interpretats si l'investigador sap identificar-los i tractar-los, esdevenint la prosopografia una gran oportunitat per adquirir aquestes competències (Ferrari, 2010, p.246).

En definitiva, el mètode prosopogràfic té moltes virtuts i potencialitats des del punt de vista de la recerca històrica. I és que, tal com ja s'ha esmentat, no només permet obtenir una perspectiva més complexa a l'hora d'analitzar la mobilitat i la transformació social, tot identificant el grau i la natura d'aquests processos de canvi. També permet analitzar la continuïtat i discontinuïtat de sistemes socioculturals i sociopolítics, de les institucions

religioses o seculars, el canvi ideològic... entre moltes altres qüestions (Stone, 1971, p.47; Almeida, 2011, p.6; Blust, 2005, p.58). És, doncs, aquesta gran versatilitat i potencial analític i explicatiu del mètode que ha fet que s'hagi consolidat com una metodologia de recerca pròpia en el si de la ciència històrica.

5.2.3. Límits del mètode prosopogràfic

Tanmateix, i tal com passa en el cas del mètode biogràfic, la prosopografia no està exempta de tenir, implícita, algunes limitacions, tant des del punt de vista metodològic com de l'analític i interpretatiu.

En primer lloc, cal destacar la problemàtica relacionada amb les fonts disponibles per tal de dur a terme estudis a partir d'aquesta metodologia. Gran part dels treballs prosopogràfics han estat enfocats a elits per aquesta qüestió, ja que són els grups socials que han deixat més "rastre" documental. I és que, tal com bé assenyala Stone (1971), "at all times and in all places, the lower one goes in the social system, the poorer becomes the documentation" (p.58). En conseqüència, no és la metodologia d'estudi més adequada per determinades investigacions. Un problema que, sobretot, incideix en l'Edat Antiga i Mitjana, tot i que és extrapolable a altres períodes, fins i tot en era contemporània (Verboven et al., 2007, p.61). Així doncs, els estudis prosopogràfics podrien tendir a donar una visió elitista i conformista de la societat, a menys que el mateix historiador sigui conscient que només treballa i analitza una fracció de tota la realitat social, tot analitzant críticament les fonts usades i complementant-les amb altres estratègies d'anàlisi (Charle, 2014; Verboven et al., 2007, p.62). A més, existeix un elevat risc interpretatiu i analític que hom se centri i analitzi aquells aspectes presents en diverses trajectòries vitals que estan més ben documentats i no faci el mateix amb aquells que ho estan menys (Stone, 1971, p. 59; Verboven et al., 2007, p.62).

Cal tenir en compte, també, l'important paper interpretatiu de l'historiador en les investigacions de caràcter prosopogràfic. Si bé és cert que a escala heurística pot aportar avantatges, tal com s'ha comentat en l'apartat anterior, també pot arribar a ser "perillós" pel mateix estudi en cas que no es tingui present. De fet, la comparació i relació entre els diferents aspectes i factors a analitzar de les diverses biografies estudiades, una de les essències de la prosopografia, és el fruit de la interpretació del mateix historiador. En aquest sentit, cal tenir present el que assenyala Ursula Vones-Liebenstein (2005):

No basta con utilizar la prosopografía como si fuese un diccionario, sino que se debe poder encontrar en ella también respuesta a preguntas de tipo político, social, constitucional e intelectual. Y esto solo es posible a través de una comparación de los datos particulares, con el fin de obtener, mediante el análisis de lo común o de las diferencias, un conocimiento acerca de las estructuras subyacentes (p.356).

La interpretació de l'historiador també juga un paper molt important en la selecció de fonts i la seva tipologia, en l'anàlisi de textos parcialment conservats, en el tractament de les dades o en l'establiment dels criteris d'exclusió/inclusió de les persones biografiades a l'hora d'elaborar la mostra, entre molts altres passos de la investigació (Charle, 2014; Núñez, 2013, p.224; Verboven et al., 2007, p.63; Cardoso, 2023, p.10). Fins i tot, la interpretació de l'investigador incideix en el moment de lligar totes les dades i la informació recopilada a través de la construcció dels resultats de la recerca, tot aplicant un fil narratiu que aporta lògiques i dinàmiques aparents. En aquest sentit, cal ser extremadament curós, ja que, en establir correlacions entre les diferents informacions recopilades en el procés de la recerca es poden arribar a crear falses relacions causals. En aquest sentit, tal com bé esmenta Neithard Blust (2005), "las ventajas de la cuantificación de material prosopográfico albergan el riesgo - que no debe subestimarse - de que la convergencia causal de ciertos fenómenos cree la falsa impresión de causalidad" (p.58).

Cal tenir present, així mateix, que tot i tenir una bona organització de les dades extretes a partir de la recerca, no significa que la interpretació i anàlisi que se'n derivi sigui de qualitat, cosa que rau més en aspectes de caràcter intuïtiu i subjectiu de l'historiador (Verboven et al., 2007, p.65). De fet, en molts casos, tot i que l'historiador dissenya de forma adient tant el qüestionari com la base de dades on organitza la informació, no usa les tècniques suficients o apropiades i emprà de forma errònia conceptes propis d'altres ciències socials (Verboven et al., 2007, p.65). A més, cap classificació i organització d'informació derivada de la recerca és universalment vàlida i adequada als objectius d'una investigació determinada²² (Stone, 1971, p.60). En aquest mateix sentit, la prosopografia és més susceptible de perdre el seu potencial explicatiu si s'encasella en el fet quantitatiu i en el camp de la història política a l'hora de presentar els seus resultats, essent necessària la diversificació dels mètodes de recerca en aquest tipus d'investigacions per complementar o validar la informació (Blust, 2005, p.60; Núñez, 2013, p.225; Cardoso, 2023, p.13).

---

²² Per exemple, la categoria referent a "estatus" molts cops no guarda relació amb la de "riquesa econòmica" (Stone, 1971, p.60).

Un altre inconvenient referent a la prosopografia, des d'un punt de vista pràctic, és tant la intensitat de treball com la quantitat de temps que hom ha de dedicar a aquests projectes (Verboven et al., 2007, p.68; Charle, 2014; Ferrari, 2010, p.541; Madruga, 2014, p.8). En molts casos, la informació per tal de dur a terme aquests estudis està molt fragmentada en diferents arxius, cosa que fa molt més costosa l'acumulació de dades, a la qual cosa se li ha de sumar la laboriositat que comporta organitzar-la segons un qüestionari determinat, analitzar-la i interpretar-la (Verboven et al., 2007, p.68). En conseqüència, aquests tipus de treball requereixen un suport institucional de llarga duració que, sens dubte, cada cop és més difícil d'aconseguir. A més, suposa una implicació i permanència del personal d'investigació important, cosa poc compatible amb la renovació normal dels equips de recerca (Charle, 2014). Per tant, a l'hora de posar en marxa una investigació prosopogràfica és fonamental tenir en compte tant la disponibilitat de temps com de recursos humans per a la recerca (Ferrari, 2010, p.541).

Així mateix, tal com bé esmenta Charle (2014), “[...] el historiador prosopògrafo navega siempre entre dos dificultades: una, la de la biografía indefinida de los individuos (con riesgo de perder la dimensión colectiva) y otra, de carácter contrario, de la extensión de modelos adaptables a las dimensiones de la sociedad en su conjunto (con el riesgo de reducir el cuestionario a su expresión más simple)”. En conseqüència, un dels grans riscos de l'historiador que usa aquesta metodologia és la possibilitat tant de perdre la dimensió col·lectiva del grup poblacional que conforma el seu objecte d'estudi com de reduir aquesta a una mera suma d'individus, tot menyspreant la seva llibertat individual i, per tant, la seva “agència” (Almeida, 2011, p.3). La prosopografia, per definició, analitza fenòmens supra-individuals, els quals es poden estudiar i analitzar a partir de la delimitació de determinats grups poblacionals per un o més criteris, les característiques dels quals són analitzades i comparades entre elles (Blust, 2005, p.55; Verboven et al., 2007, p.66). No obstant això, tal com esmenta Neithard Blust (2005), “el hecho de que la prosopografía no puede, sin embargo, renunciar a la biografía quedó ejemplificado con la famosa imagen de Namier, cuando dijo que cincuenta hombres tomados en conjunto no forman un ciempiés, sino que siguen siendo cincuenta hombres, de los que es necesario conocer cada uno individualmente” (p.55). Cal, doncs, evitar que l'anàlisi prosopogràfica, tal com ja s'ha comentat, n'esdevingui un de merament estadístic. La presència en forma d'apèndix dels repertoris biogràfics usats en algunes obres prosopogràfiques és una forma de sortir d'aquest dilema tot i expressar, al mateix temps, el dubte al que s'enfronten els autors d'aquestes monografies (Blust, 2005, p.60).

En últim lloc, cal esmentar la problemàtica relacionada amb la representativitat dels treballs prosopogràfics. I és que, si bé és cert que la problemàtica relacionada amb la representativitat del mètode biogràfic queda pal·liada per la natura mateixa de la prosopografia - en tant que analitza i compara les biografies d'un número més o menys elevat de persones (Blust, 2005, p.55; Verboven et al., 2007, p.66) - aquesta continua tenint algunes limitacions. Tal com comenta Lawrence Stone (1971):

It is self-evident that biographical studies of substantial numbers of persons are possible only for fairly well-documented groups, and that prosopography is therefore severely limited by the quantity and quality of the data accumulated about the past. In any historical group, it is likely that almost everything will be known about some members of it, and almost nothing at all about others; certain items will be lacking for some, and different items will be lacking for others. If the unknowns bulk very large, and if with the seriously incompletes they form a substantial majority of the whole, generalizations based on statistical averages become very shaky indeed, if not altogether impossible. Studies which have to be confined to that tenth or twentieth part of the group about which enough is known depend for their reliability on the recorded minority being a genuinely random sample of the whole. [...] To a degree which cannot be measured, studies based on such fragmentary evidence will tend to exaggerate, and perhaps hopelessly to distort, the status, education, upward mobility, and so forth of the group under examination (p.58).

Així mateix, en el supòsit que la documentació i la classificació d'aquesta fos adequada, cal tenir en compte que la porció de la població estudiada no representaria una suposada tria “a l’atzar” del grup analitzat. I encara que aquest fos la seva majoria d’integrants, la possibilitat de l’existència de matisos més enllà de d’allò examinat i comparat és molt elevada. En el cas que no es tinguin en compte aquests factors, hi ha el perill de donar una “imatge” distorsionada de la realitat, duent a terme simplificacions que, amb l’elecció d’alguns exemples significatius, es podrien contrarestar amb facilitat (Blust, 2005, p.70; Stone, 1971, p.61-62; Madruga, 2014, p.8).

6. Els/les mestres catalans/es del segle XX (1931-1975): una aproximació prosopogràfica.

6.1. La mostra

La base de l'estudi prosopogràfic que plantejo en aquest treball ha estat una selecció de mestres, les trajectòries vitals i professionals dels quals m'han servit per obtenir la informació per construir la present anàlisi. I és que cada inclusió o exclusió té conseqüències directes en la interpretació de la informació recollida a partir del buidatge de les fonts - en aquest cas, biografies (Verboven et al., 2007, p.53). En conseqüència, és essencial que es defineixin i descriuïn, explícitament, tant el grup social a estudiar com els criteris d'inclusió/exclusió seguits a l'hora de fer la mostra (Verboven et al., 2007, p.53).

Així doncs, la selecció de mestres biografiats s'ha regit a partir d'uns filtres concrets. El primer criteri que s'ha tingut en compte ha estat el referent a la professió. La totalitat del triatge de biografies està conformat per homes i dones que han exercit, professionalment, com a mestres d'educació primària. Quelcom que cal tenir en compte, perquè no es pot confondre, en cap cas, la professió de mestre amb la de pedagog. No obstant això, ambdues professions generaren fortíssimes sinergies en gran part de les trajectòries professionals estudiades. Aspecte que, consegüentment, ha estat analitzat.

El segon criteri que s'ha tingut en compte ha sigut el lloc de naixement, en tant que únicament s'han inclòs en la mostra mestres nascuts a Catalunya. Tanmateix, cal tenir present que aquest factor no necessàriament vol dir que la seva trajectòria professional es desenvolupi exclusivament en terres catalanes. Quelcom que, per una banda, aporta riquesa de matisos en les diferents biografies estudiades i, per l'altre, permet no restringir en excés la mostra, ja que la mobilitat de mestres dins i fora l'estat (sobretot arran de l'adveniment del règim franquista), és una constant en les trajectòries vitals estudiades.

Seguidament, cal fer esment del criteri cronològic, el qual ha estat essencial per tal d'acotar els contextos històrics en els quals es desenvoluparen les accions professionals dels mestres biografiats. Els inclosos en la selecció desenvolupen la seva activitat professional entre l'any 1931, amb l'adveniment de la segona república espanyola i el 1975, amb la mort del dictador Francisco Franco. Tanmateix, la seva activitat professional no necessàriament hauria d'haver començat o acabat entre aquests períodes, sinó que, almenys en part, s'enquadren en aquest marc cronològic. Altrament, la mostra s'hauria vist dràsticament limitada en nombre, afegint dificultat a la realització del present estudi a causa de la poca quantitat bibliogràfica que m'hauria estat possible d'usar.

En quart lloc, s'ha tingut en compte la paritat de gènere de la mostra. Així doncs, de les trenta-dues biografies que l'han conformat, una meitat fan referència a homes i l'altre a dones. Aquest fet ha aportat una gran riquesa a la prosopografia realitzada des del punt de vista comparatiu, no només entre les diferents trajectòries vitals i professionals de mestres del mateix sexe, sinó també de sexes diferents. Això no obstant, cal fer esment al fet que, en la recerca bibliogràfica per tal de confeccionar el mostreig, hi han hagut majors dificultats per tal de trobar monografies biogràfiques de mestres dones que d'homes²³. En conseqüència, per tal d'aconseguir la susdita paritat, s'han usat diversos completoris biogràfics, a partir dels quals he pogut extreure la major part de les biografies referents a mestres dones²⁴. Qüestió que, sens dubte, no és banal i que, per tant, té unes conseqüències de caràcter memorialístic i historiogràfic significatives.

Finalment, cal fer esment que la mostra ha anat patint modificacions i s'ha anat perfilant, també, a mesura que s'ha anat realitzant el buidatge de les obres biogràfiques. En aquest sentit, la mostra, tot i tenir aquests criteris de selecció, s'ha anat adaptant a la disponibilitat de recursos bibliogràfics que es tenia a l'abast per tal de poder construir aquesta anàlisi. Per tant, el mostreig resultant no només és el resultat de tenir present, en tot moment, aquests filtres, sinó que també és un reflex directe de la realitat bibliogràfica referent a la temàtica plantejada.

---

²³ En la mostra presa, he pogut accedir amb facilitat a deu monografies dedicades a biografies individualitzades de mestres d'educació primària homes. Per contra, només he pogut accedir a tres monografies biogràfiques individualitzades referents a mestres dones.

²⁴ El completori biogràfic a partir del qual m'he servit per incloure la gran majoria de biografies referents a mestres dones ha estat l'obra *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya* (2015), editada i coordinada pel Dr. Joan Soler Mata. Així mateix, també m'he servit de les obres *Dones de les terres gironines que han fet història* (2018) i *Mestres d'aquell temps* (1999).

6.2. El qüestionari²⁵

Juntament amb la mostra, l'altre element fonamental per comprendre la forma en la qual s'ha gestat aquesta prosopografia és el qüestionari. La seva importància rau en dos aspectes centrals. Per una banda, l'estructura d'aquest ha condicionat directament la de l'anàlisi prosopogràfica resultant, en tant que s'analitzaran i interpretaran els resultats del buidatge a partir de les distintes dimensions que s'hi aborden. I, per l'altre, és a partir del qüestionari que s'articulen "les preguntes" que l'historiador pretén respondre tot afectant, directament, a la interpretació consegüent.

El qüestionari, així mateix, ha tingut un paper clau a l'hora d'organitzar les dades recopilades. I és que gràcies a la seva estructura esquemàtica s'ha pogut sistematitzar, simplificar i organitzar la informació extreta a partir del buidatge (això és, la lectura crítica) de forma òptima. El fet que en les diverses biografies es reproduïssin informacions més o menys semblants entre si, ha permès la posada en pràctica d'aquesta forma d'organització i gestió de la informació (Verboven et al., 2007, p.55). No obstant això, i a causa del fet que, precisament, una de les virtuts del mètode prosopogràfic és la de conjugar l'anàlisi quantitativa amb la qualitativa (Carasa, 1994, p.47; Blust, 2005, p.61), s'ha intentat que també tingui flexibilitat a l'hora d'introduir-hi informació. D'aquesta manera, no només permet una major profunditat en la comparació entre els casos analitzats, sinó també una major complexitat a l'hora d'interpretar les dimensions estudiades, tot "donant veu" tant a tendències i processos de caràcter estructural com la capacitat d'"agència" dels individus en el si d'aquests.

Així doncs, tant el qüestionari com la prosopografia resultant proposa estudiar tres perspectives des de les quals analitzar les figures dels mestres d'educació primària estudiats. Primer, es fa referència a la dimensió socioeconòmica, en la que s'analitza l'origen socioeconòmic dels mestres, la seva formació acadèmica i professional, la seva posició i capacitat d'influència per raons socioeconòmiques durant l'exercici del magisteri. En segon lloc, s'analitzen aspectes relacionats amb la dimensió sociocultural dels mestres: el seu sostrat sociocultural, el grau d'influència sociocultural en les seves comunitats i formes d'expressió d'aquesta, la seva vinculació amb el mètode pedagògic posat en pràctica i la resposta/es de l'entorn del mestre a aquesta influència. En tercer lloc, s'estudia la seva

---

²⁵ Per veure una mostra del qüestionari usat, vegis l'apartat *Annexes*.

dimensió sociopolítica: la ideologia política amb la qual s'identifiquen, el grau de militància i influència política en el seu entorn, la vinculació d'aquesta dimensió tant amb la sociocultural com amb la pedagogia del mestre i, donat el cas, la seva religiositat. Finalment, s'avaluen aspectes relacionats tant amb la rigorositat acadèmica de les obres com la natura dels biaixos identificats en aquestes.

6.3. L'anàlisi

6.3.1. La dimensió socioeconòmica

Cal destacar, en primer lloc, que, en conjunt, les biografies analitzades contenen destacats buits informatius en referència a aquests aspectes²⁶. Això ha generat possibles biaixos interpretatius tant en referència a la present prosopografia com també a les mateixes biografies. I és que la dimensió socioeconòmica no només és important per contextualitzar les trajectòries vitals dels mestres estudiats, sinó que, des del punt de vista comparatiu, pot aportar informació valuosíssima per tal de reconstruir, a escala sociològica, aquest grup social.

En aquest sentit, és de gran interès l'origen social i econòmic dels mestres analitzats. I és que hi ha diferències significatives des d'una perspectiva de gènere. En referència a les dones mestres, deu²⁷ de les setze biografiades tenien un origen social provinent de classes mitjanes o altes, havent-hi només dues que consten com a provinents d'un origen social explícitament baix (Mestras, 1999, p.215; Dalmau i Surroca, 2022, p.15). Aquest fet es pot veure reflectit en l'elevada mobilitat que presenten alguns casos en referència a la seva formació professional. Alguns exemples significatius són el de Rosa Sensat i Vilà (1873-1961) qui, provinent d'un ambient social burgès, farà estades formatives a França, Bèlgica, Suïssa i Alemanya (Esteruelas i Vilafranca, 2015, p.75) o el d'Anna Rubiés Monjonell (1881- 1963) qui, amb l'ajut de beques per fer estades a l'estranger de la Junta de Ampliación de Estudios, va fer estades a França i Bèlgica (Navarro, 2015, p.109). Per contra, de mestres homes, només tres dels biografiats provenien d'orígens socials més o menys acomodats o relacionats amb el món del magisteri (Rodríguez, 2015, p.13; Solé et al., 2013, p.37), mentre que set provenien d'orígens socials baixos. Es poden mencionar alguns exemples, com són el cas de Josep Lladonosa (1907-1990) qui, després de la mort del seu pare ingressà a un asil per falta de recursos (Barrull i Vicedo, 2007, p.12-13) o el de Jaume Vivé i Alerm (1906-1982) qui, a causa de treballar a una fàbrica, patí un accident laboral que el deixà sense un braç a l'edat de catorze anys (Garriga i Coromines, 2022, p.23). Així i tot, cal tenir en compte que nou de les biografies consultades no fan esment d'aquest aspecte.

---

²⁶ Alguns casos on es fa esment de forma extremadament superficial o nul·la a aquesta dimensió són en les biografies d'Adela Trayter i Colls (1874-1968) (Mestras, 1999), Teresa Solà i Vila (1886-1979) (Bastons i Bastons, 2018), Maria Novell Picó (1914-1969) (Amat i Bernal, 2015), Ignasi Bassedas Galofré (1890-1972) (Rodríguez, 2015), Jordi Rigau i Salas (1905-1977) (Mestras, 1999) o Montserrat Castanys i Jarqué (1945) (Sala, 2015), entre altres.

²⁷ A tall de mostra, trobem els casos de Maria Artigal (1900-1980), que provenia, per part de pare, de tota una nissaga de mestres i les seves sis germanes també es dedicaren a aquesta professió (Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, 2004) o de Maria Antònia Casals (1930) que, provinent d'un àmbit familiar de classe mitjana, també tenia familiars dedicats al magisteri (Besalú, 2015).

En conseqüència, es pot observar com, de forma tendencial, els mestres homes trobaren en l'exercici del magisteri una sort d'"ascensor social". Fenomen que no es constata en el cas de les mestres, puix el fet de provenir de sectors socials de "classe mitjana-alta" o estretament vinculats, familiarment, amb el magisteri no suposà un moviment ascendent en l'escala social. Aquesta observació és corroborada per Esther Cortada (2006) qui, des d'una òptica de "llarga durada" — el seu estudi pren com a marc de referència el segle XIX — constata el següent:

És molt probable que durant el període de gestació i consolidació de les normals femenines, la majoria d'aspirants a mestra fossin noies d'origen menestral o, com a màxim, de les capes més baixes de la petita burgesia [...]. En canvi, a mesura que desapareixien els recels inicials contra les normals de noies, s'ampliava el seu currículum i milloraven el sou i les condicions de treball de les mestres, aquests centres van començar a atraure noies de classe mitjana que no tenien una necessitat urgent de treballar, però que, en alguns casos, van acabar incorporant-se als llocs de treball més apreciats, [...] i van passar a formar part de l'elit del magisteri femení de finals de segle. [...] va ser aleshores quan les normals femenines [...] es van convertir en centres d'educació superior per a noies d'origen social més elevat que el dels futurs mestres. (p.121).

Tanmateix, val a dir que no en tots els contextos fou exactament així. En el període de postguerra es denota un retrocés en les condicions salarials i professionals dels mestres biografiats. Ho trobem explícitament en aquells casos en els quals els biografiats patiren "depuracions" i "exilis interns". Aquest és, precisament, el cas de Francesc Masclans i Girvés (1905-2000) que, després del conflicte bèl·lic, fou traslladat a Fresnedo (Lleó), on es trobà amb unes condicions econòmiques i materials escasses per tal de dur a terme la seva tasca de mestre (Ros, 2005, p.16). També es fa palès en aquells casos en què el mestre biografiat es quedà a Catalunya, com en el cas de Salvador Fàbregas Sau (1911-1995) que, amb un sou de sis mil pessetes, confirmava la dita popular "passar més gana que un mestre d'escola" (Marquès, 2010, p.76).

A més, alguns casos mostren problemàtiques relacionades amb la gran falta de recursos que tingueren els mestres per exercir les seves tasques docents, fins i tot abans de la guerra. Un exemple d'aquest fet el trobem en la biografia d'Antoni Benaiges (1903-1936) qui, en el període de temps que exercí a Bañuelos de Bureba (Burgos), deixà constància de la gran falta de recursos que patia l'escola (Solé et al., 2013, p.60)²⁸.

Aquesta qüestió, per tal de comprendre-la en tota la seva complexitat, caldria complementar-la amb la influència dels mestres en el seu entorn social per raons

---

²⁸ Un cas similar és el de Jaume Vivé (1906-1982) qui, en diverses ocasions, es posà en contacte amb l'Ajuntament de Granollers per tal de denunciar les dificultats econòmiques que tenia i poder tirar endavant l'escola de la qual n'era el director (Garriga i Coromines, 2022, p.61).

socioeconòmiques. En aquest sentit, és molt interessant que les biografies analitzades ens diguin molt poca cosa sobre aquest aspecte. Un silenci sistemàtic que, conjuntament amb la falta d'informació referent aspectes similars, deixa constància de la poca importància atorgada pels autors a aquesta dimensió de la vida dels mestres. Tanmateix, ens indica quelcom molt revelador: la transcendència memorialística dels mestres no es troba en aquestes qüestions. I és que s'han vist molt menystingudes en els relats biogràfics en contraposició a aspectes de caràcter sociopolític i sociocultural els quals, sens dubte, tenen molt més pes en les biografies consultades.

6.3.2. La dimensió sociocultural

La faceta sociocultural dels i les mestres és la més desenvolupada en les biografies analitzades, essent aquests aspectes els que estan tractats amb més profunditat. I és que en totes les biografies consultades (trenta-dues) hi consten una “elevada” o “molt elevada”²⁹ influència cultural dels mestres biografiats en el seu entorn més immediat. Una tendència molt significativa, ja que aquestes qüestions es troben en els susdits relats de vida independentment del sexe, de l’espai geogràfic i del període en el qual es desenvolupa la seva activitat professional i vital. S’observa, per tant, que aquesta dimensió és, sens dubte, d’una gran rellevància a escala memorialística.

Tanmateix, tot i que aquesta tendència és molt notòria a escala estructural, és des d’una perspectiva “des de baix” on es constata una gran riquesa de matisos en el desenvolupament i la tipologia de les expressions socioculturals dels mestres. Diversitat que no és sinó una prova més de l’elevada capacitat d’agència dels mestres en els seus contextos particulars³⁰. Trobem, per exemple, el cas d’Ignasi Bassedas (1890-1972), persona molt polifacètica qui, a més d’ensenyar cançons tradicionals i representacions teatrals als infants dels pobles on exercí — això és, Poboleda, Valls, Amposta, Ribera d’Ebre, Montanissell, Boadella i Sant Vicenç dels Horts — (Rodríguez, 2015, p.23), publicà diverses poesies en revistes locals, compongué cançons de caràcter catalanista i pintà diversos quadres a l’oli, entre altres activitats (Rodríguez, 2015, p.20). Un altre cas és el de Ramón Boixadós (1897-1983), qui col·laborà i publicà alguns articles a la revista *El magisterio gerundense*, a més d’assolir la primera associació de mestres d’educació primària tant del Ripollès com de la Cerdanya (Mestras, 1999, p.60). O el cas de Pepita Casanellas (1922-2007) que, per mitjà de la seva obra pedagògica i social, vetllà per una educació de qualitat en diversos barris de Barcelona, molt afectats per la pobresa en el període de postguerra (Tort, 2015, p.275). Una activitat estretament relacionada amb el que avui en dia coneixem com a educació social (Tort, 2015, p.279)³¹.

---

²⁹ En el mostreig, només trobem dos casos en els quals s’esmenten aquestes qüestions de forma superficial: la biografia de Teresa Solà i Vilà (1886-1979), dins l’obra *Dones de les terres gironines que han fet història* (2018), i la biografia de Maria Àngels Alemany (1895-1990), dins la *Revista de Girona* (2006).

³⁰ Per conèixer més casos d’interès des d’aquest punt de vista vegis les biografies de: Jesús Mercadé i Agudé (1905-1995) (Mestras, 1999), Pere Blasi (1886-1961) (García, 2021), Josep Lladonosa (1907-1990) (Barull i Vicedo, 2007), Maria Novell (1914-1969) (Amat i Bernal, 2015), Adela Trayter (1874-1968) (Mestras, 1999), Concepció Senties (1889 - 1982) (Mestras, 1999).

³¹ Un cas molt semblant és el de Maria Teresa Codina (1927). Aquesta, al llarg de la seva trajectòria professional, fundà diverses escoles, com per exemple la Xavó-Xaví, situada al barri de Can Tunis, Barcelona

No obstant això, és essencial esmentar el fet que una gran part de l'acció cultural dels mestres estigué estretíssimament relacionada amb les metodologies i tècniques pedagògiques que aplicaren a les aules. En aquest sentit, en vint-i-vuit de les trenta-dues biografies consultades es pot apreciar una estreta vinculació entre aquests dos aspectes. Així mateix, es pot tornar a apreciar una gran varietat d'accions. Fet que no només posa en relleu el diàleg entre l'acció individual i el context en el qual està immersa, sinó que també posa de manifest importants diferències d'aquestes manifestacions des d'un punt de vista temporal.

Podem constatar alguns casos en els quals una part important de l'activitat professional dels mestres es desenvolupa durant la Segona República Espanyola (1931-1936). En efecte, amb l'adveniment del règim republicà s'encetà una ambiciosa reforma del sistema educatiu, en el qual tingueren un pes crucial principis propis del liberalisme espanyol, la pedagogia dels institucionalistes i les idees educatives del socialisme històric (de Puelles, 1999, p.262). Un projecte que tingué el seu eix vertebrador en la Constitució de 1931 la qual, en paraules de Manuel de Puelles (1999), “recoge, como ninguna otra posterior a 1812, la tradición liberal en educación, a la que se suma la ya existente tradición socialista” (p.271)³². En aquest sentit, els mots de Salomó Marquès (1995) són altament clarificadors:

La política educativa dels anys republicans s'ha de considerar com un extraordinari parèntesi innovador enfront de tot el legislat sobre escola i educació durant aquest segle — abans i després de la Generalitat republicana — fins a la sortida del franquisme. Un parèntesi massa breu a causa de la brevetat de l'època republicana i de la vicissitud republicana mateixa amb etapes com el Bienni negre — amb suspensió de l'Estatut — que en frenaren la seva aplicació (p.18).

En conseqüència, en les biografies es posa especial èmfasi en les metodologies innovadores que aplicaren els mestres a les aules, essent les ideades per Célestin Freinet³³ (1896-1966) una de les principals. Trobem, per exemple, el cas de Lluís Bover (1892 - 1978). Amb la publicació dels facsímils *El Sembrador* o *Vida infantil*, generà canals de comunicació eficaços entre les famílies i l'escola, a més de fer la funció de “portaveu” d'aquesta tant amb les famílies com amb les autoritats municipals de Berga (Palou, 2003, p.23). O el de Dolors Piera (1910-2002) que, a més d'aplicar les “tècniques Freinet” (Marquès, 2015, p.196), fou

---

(Nadal i Palomar, 2015, p.308). Projectes educatius que estigueren basats en una pedagogia encarada a fomentar valors com la igualtat d'oportunitats i la lluita contra l'exclusió social (Nadal i Palomar, 2015, p.308-309).

³² El mateix Manuel de Puelles (1999) capta a la perfecció el sentit d'aquestes transformacions: “Algo nuevo pugna por nacer, unas veces como culminación y logro de tendencias ya existentes, otros como ruptura necesaria que da a luz una educación nueva” (p.271).

³³ L'aportació més coneguda d'aquesta tècnica era la introducció de la impremta a les aules per tal que els infants aprenguessin experimentant (Solé et al., 2013, p.20). Així mateix, aquesta metodologia partia d'unes bases sòlides: els infants havien d'iniciar el seu procés d'aprenentatge a partir dels seus propis interessos, essent el mestre la figura que el guiés en un ambient lliure i quotidià, tot dirigint la classe d'acord amb el sentit comú, l'alegria i el treball (Solé et al., 2013, p.20).

creadora de la Cooperativa de la Tècnica Freinet i col·laborà amb la revista *Colaboración*, entre altres activitats socials, culturals i pedagògiques (Marquès, 2015, p.191). Un ambient de renovació i innovació que és exemplificat a la perfecció amb els mots d'Antoni Benaiges (1936): “Esto es la escuela: ambiente y ocio. Libertad y espíritu” (citat per Solé et al., 2013, p.66)³⁴.

Aquestes vinculacions, si bé no perdran la seva força amb l'adveniment de la dictadura en molts dels casos dels biografiats, sí que patiran transformacions després de la guerra i la gènesi del règim franquista el qual, en matèria educativa, suposà una clara ruptura amb la tradició d'arrel republicana (Escolano, 2002, p.187; Marquès, 1995, p.24). I és que, tal com bé esmenta Escolano (2002), “el nuevo régimen dio sus primeros pasos depurando a los intelectuales y profesores afines a la República y desmantelando cualquier vestigio del aparato pedagógico de la época anterior” (p.187). Tanmateix, es pot observar com, en aquest context, alguns mestres que romangueren al país i que desplegaren bona part de la seva activitat professional durant el règim franquista també tingueren cert marge d'acció i resistència des del punt de vista sociocultural. Això és demostrat per casos com els de Maria Novell i Picó (1914-1969). Amb les seves múltiples publicacions a la revista juvenil *Cavall Fort* o amb la seva obra pòstuma *Un viatge per la història de Catalunya* (1965) (Amat i Bernal, 2015, p.249), ajudà a mantenir i reproduir relats històrics de caràcter catalanista en un moment en el qual, pels volts dels anys seixanta del segle passat, s'obriren algunes escletxes en el si de la censura franquista (Amat i Bernal, 2015, p.240)³⁵.

Els mestres, per tant, tingueren un important paper, des de punt de vista sociocultural, en les comunitats on exercien la seva professió. En aquest sentit, és molt significatiu que en la biografia de Francesc Masclans (1905-2000), es faci referència al fet que fos tota una institució en el poble pirenaic Les Esglésies (Pallars Jussà) (Ros, 2005, p.8). O que Salomó Marquès (2010) comentí, en la seva obra dedicada a Salvador Fàbregas (1911-1995), que “en el teixit social de la població, els mestres eren autoritats distingides” (p.91). Conseqüentment,

---

³⁴ Molt interessant és el cas de Maria Artigal (1900-1980), qui dirigí una escola on els nens s'organitzaven de forma democràtica amb la tutela, això sí, de l'equip docent (Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, 2004, p.4).

³⁵ En aquest sentit, també són d'interès els casos de Salvador Fàbregas Sau (1911-1995) o Joan Rigau i Sala (1905-1977). Aquests, tot i haver d'adaptar el currículum escolar a les polítiques educatives que s'impulsaven des del règim (Mestras, 1999, p.190), aprofitaren determinades escletxes en aquestes per a dur a terme algunes activitats relacionades amb elements culturals de tint catalanista. Alguns exemples en són les cançons i nadales populars que feien aprendre als seus alumnes (Mestras, 1999, p.187-188), l'organització de biblioteques (Marquès, 2010, p.81) o la realització d'excursions a diverses localitzacions de l'àmbit geogràfic català (Mestras, 1999, p.187). Aquesta última iniciativa, el seu torn, fou duta a terme de forma especialment intensa per part d'Enric Casassas i Cantó (1894-1977) (Ajuntament de Sabadell, 1983, p.22). Mestre que, així mateix, aprofità aquestes estades per fer treballs monogràfics relacionats amb la geografia del territori (Ajuntament de Sabadell, 1983, p.30-33).

aquesta influència obtingué respostes per part de les comunitats on l'acció dels mestres incidia. Contestacions que, tot i ser majoritàriament positives - vint-i-dues de les biografies consultades ho constaten —, també n'hi hagué de negatives, gestant-se friccions i tensions entre els mateixos mestres i diversos individus de pes en el si de les susdites comunitats. Hi ha diversos exemples que corroboren aquest fet. Un d'ells és el de Josep Donjó i Callol (1897-1990). En el temps que exercí de mestre a Villalpape (Lugo), tingué certes friccions amb el cacic local (Marquès, 1999, p.926), a més d'haver-hi tensions amb alguns sectors de la població de Darnius (Marquès, 1999, p.926-927). O el de Nativitat Yarza (1872-1960) qui, a vegades, tingué alguns enfrontaments dialectals amb el capellà del poble de Bellprat, cosa que mostra les desafeccions que tingué amb determinats sectors religiosos i conservadors de la comunitat (Dalmau i Surroca, 2022, p.27)³⁶.

Finalment, és important esmentar la importància que té, en l'anàlisi d'aquesta faceta dels i les mestres biografiats/des, complementar diverses tipologies de fonts i metodologies d'investigació. Si bé és cert que les fonts documentals aporten informació valuosíssima sobre aquells individus els quals ens interessin per la seva trajectòria vital, tant des del punt de vista de la biografia com de la prosopografia és molt interessant poder aprofitar les sinergies que generen les diferents tipologies de fonts. Una complementarietat que, sens dubte, permet a l'historiador percebre una major complexitat en els fenòmens estudiats.

En aquest estudi, això s'ha constatat a través de les diverses potencialitats de les fonts orals a l'hora d'analitzar aquesta dimensió en cas del mestre Joan Mercadé³⁷ (1912-1981). Natural de Nulles (Alt Camp), exercí durant trenta-cinc anys com a mestre d'educació primària a l'escola pública de Castellterçol. Fou, sens dubte, una persona amb una gran influència sociocultural en aquesta vila tan dins i fora de les aules: participà activament en l'esbart dansaire *Rosa d'Abril* i el *Grup de Teatre Infantil* els quals gaudiren, al llarg dels anys, d'una gran massa social. És en aquest aspecte que podem veure una de les grans potencialitats de les fonts orals: la recuperació de les “veus ocultes” (Thompson, 2017, p.22). I és que, en paraules de Paul Thompson (2017), “la historia oral tiene el singular poder de permitirnos

---

³⁶ Per més exemples de mestres que tingueren friccions i tensions amb alguns sectors de les comunitats en les quals exerciren la seva activitat sociocultural i professional, vegis les biografies de: Teresa Solà i Vilà (1886-1979) (Bastons i Bastons, 2018), Antoni Benaiges (1903-1936) (Solé et al., 2013), Francesc Masclans (1905-2000) (Ros, 2005), Joan Mercadé (1912-1981), Salvador Fàbregas (1911-1995) (Marquès, 2010) o Dolors Piera (1910-2002) (Marquès, 2015).

³⁷ La biografia de Joan Mercadé (1912-1981), tal com es comenta en l'apartat número quatre del treball, va ser realitzada en el marc de l'assignatura *Patrimoni històric, mètodes per a l'anàlisi històrica* del Grau en Història de la Universitat de Girona. Aquesta fou construïda, exclusivament, a través de l'explotació de fonts orals. La mostra a partir de la qual s'elaborà va constar de quatre mestres i set exalumnes que coincidiren amb Joan Mercadé en la seva etapa com a mestre d'educació primària al poble de Castellterçol (Moianès).

acceder también a las experiencias de aquellas personas cuyas vidas están al margen del poder y cuyas voces permanecen ocultas porque sus vivencias improbablemente sean documentadas en los registros” (p.22). És gràcies a aquest fet que podem saber, a partir de diversos testimonis, que la seva esposa, Enriqueta Capellades, tingué un pes determinant en la constitució d’aquestes dues associacions culturals, sent-ne la fundadora. O que, tot i les àmplies bases socials de les quals gaudiren les associacions esmentades amb anterioritat, també hi hagué sectors socials que quedaren exclosos d’aquests àmbits de sociabilitat - sobretot en referència a persones immigrades d’altres regions de l’estat espanyol a la dècada dels anys seixanta del segle XX.

Aquestes dinàmiques de caràcter social es podrien qualificar d’“esferes amagades”, és a dir, aspectes de les vides de les persones que rarament estan representades en els registres històrics (Thompson, 2017, p.22). En aquesta línia, unes de les més interessants que es poden constatar són les relacionades amb les dinàmiques que es donaven a les classes³⁸. En el cas de Joan Mercadé es pot observar com, en tots els testimonis recopilats, no només hi trobem la presència d’un respecte molt gran per la seva influència sociocultural, sinó també pel fort component que tingué la violència, tant física com verbal, en les seves dinàmiques de classe³⁹. Episodis que, per altra banda, generaren un temor generalitzat cap a la seva figura i que, fins a cert punt, es podria qualificar d’intergeneracional en el si del poble de Castellterçol, donant peu a una sort de “mite oral”, en tant que agent actiu per a la formació social de la memòria (Thompson, 2017, p.24).

---

³⁸ Un altre cas on es poden veure aquestes dinàmiques és en el de la biografia de Jaume Vivé (1906-1982). Gràcies a l’ús que es fa d’alguns testimonis orals, sabem de l’estreta vinculació de la seva influència sociocultural amb les activitats que duia a terme com a mestre. Organitzava excursions didàctiques, deixava llibertat als alumnes i gaudia d’un ampli respecte i admiració per part de l’alumnat (Garriga i Coromines, 2022, p.66-69).

³⁹ Aquest aspecte es pot constatar amb alguns dels testimonis recopilats. Per exemple, el senyor M.V., exmestre i director de l’escola de Castellterçol, qui esmentà, dirigint-se a un altre exalumne, “amb vosaltres no va arribar a ser com n’era de terrible abans”. Així mateix, altres testimonis (J.S.) es van referir a càstigs físics davant de tot el grup classe, cosa que, clarament, no feia més que agreujar el trauma manifestat per alguns dels entrevistats arran d’aquests episodis.

6.3.3. La dimensió sociopolítica

La “cara política” dels/les mestres també té pes en les biografies consultades. En només sis de les trenta-dues biografies que conformen la mostra seleccionada per la present prosopografia no s’esmenta, directament o indirectament, la seva ideologia política. Factor altament significatiu per tal de demostrar la seva importància de caràcter analític i memorialístic. En conseqüència, i tot i no tenir tanta rellevància en les obres biogràfiques com els aspectes de caràcter sociocultural, hom pot extreure conclusions molt notòries si s’analitzen aquests aspectes en profunditat.

En referència a la ideologia política dels mestres biografiats, catorze d’ells es poden incloure dins de tendències polítiques d’esquerres⁴⁰, mentre que només cinc s’identificarien amb opcions polítiques de caràcter liberal o conservador⁴¹. Així mateix, catorze s’inscriuen en l’espectre polític catalanista, mentre que vuit són explícitament republicans⁴².

Aquestes dades, sens dubte, ens ofereixen una visió de l’espectre polític de la mostra, en la qual clarament apareix un predomini tant de l’esquerra com de l’espectre polític més vinculat al catalanisme, en detriment del conservadorisme que, tot i tenir representació, és molt inferior en nombre. En aquest sentit, és crucial tenir compte l’important paper memorialístic amb relació a la repressió i depuració franquista del magisteri republicà. I és que una part molt substancial dels mestres catalans havia donat suport a les propostes educatives republicanes, cosa que les autoritats franquistes van haver de corregir (Marquès, 1995, p.25). Una depuració que va ser d’una gran intensitat en el cas català, “decapitant” el magisteri tant des d’un punt de vista pedagògic com sindical i polític (Marquès, 1995, p.26). I és que, tal com bé esmenta Salomó Marquès (1995), “amb la depuració es pretenia convertir el sistema

---

⁴⁰ Alguns casos en què es fan explícites aquestes tendències polítiques són els d’Elvira Godàs (1917) (Garcia, 2015), Nativitat Yarza (1872-1960) (Dalmau i Surroca, 2022), Ignasi Bassedas (1890-1972) (Rodríguez, 2015), Antoni Benaiges (1903-1936) (Solé et al., 2013), Pere Blasi (1886-1961) (Garcia, 2021), Jordi Rigau i Salas (1905-1977) (Mestras, 1999), Josep Donjó (1897-1990) (Marquès, 1999), Xavier Casademunt (1897-1988) (Mestras, 1999), entre d’altres.

⁴¹ El cas més important dins dels que s’emmarquen en aquesta tendència política és el de Maria Antònia Canals (1930-1922), qui milità entre els anys 1980-1981 a Convergència Democràtica de Catalunya, arribant-se a presentar a les llistes electorals del partit en les eleccions a l’Ajuntament de Barcelona (Besalú, 2015, p.324).

⁴² Val a dir que tots els mestres explícitament afins al republicanisme, estan estretament vinculats amb sectors polítics d’esquerres, tot i que en la majoria dels casos no s’expliciten les seves afiliacions. Alguns exemples en són Teresa Solà i Vilà (Bastons i Bastons, 2018), Elvira Godàs (Garcia, 2015), Nativitat Yarza (1872-1960) (Dalmau i Surroca, 2022), Antoni Benaiges (1903-1936) (Solé et al., 2013), Pere Blasi (1886-1961) (Garcia, 2021), Josep Lladonosa (1907-1990) (Barrull i Vicedo, 2007), Salvador Fàbregas (1911-1995) (Marquès, 2010) i Dolors Piera (1910-2002) (Marquès, 2015).

educatiu en un aparell de propaganda i reproducció del règim i convertir els mestres en funcionaris dòcils, obedients i resignats” (p.26).

Això no obstant, cal tenir present que els espectres ideològics també poden ser modelats per l’acció individual, convertint-se un fenomen que guanya complexitat si es mira des d’una òptica més propera a l’“estudi de cas”. Quelcom que es pot constatar en casos com el de Pau González Montagut (1887-1967) que, tot i donar suport en un primer moment a la dictadura primoriverista, el seu posicionament polític anirà basculant cap a opcions polítiques d’esquerres i catalanistes (González, 2022, p.154-155). O el de Josep Lladonosa (1907-1990) qui, tot i ser republicà i catalanista, tindrà contradiccions internes en determinats contextos sociopolítics a causa de les seves conviccions religioses (Barrull i Vicedo, 2007, p.16)⁴³.

En aquest sentit, és extremadament reveladora l’absència total de biografies referents a mestres catalans que haguessin sigut afins o haguessin estat implicats políticament en el règim franquista. Individus que, sens dubte, tingueren un important paper en les comunitats on exerciren les seves activitats professionals, culturals i polítiques i que, tanmateix, només podem conèixer, en les biografies consultades, de forma indirecta. Aquest fet és molt clar en la biografia referent a Salvador Fàbregas (1911-1995), on s’esmenta la mala relació que tenia amb Miquel Castells Soler. Aquest, a més de ser mestre de la mateixa escola on el primer exercia - l’escola de Santa Maria de Palautordera —, també era delegat del Frente de Joventudes, cosa que afectà molt negativament les seves relacions (Marquès, 2010, p.81). Un “silenci” molt significatiu que mostra, clarament, una sort de dificultat memorialística per a biografiar aquests mestres.

En referència a la militància política, es constata que, en la majoria dels casos — vint-i-un dels trenta-dos consultats —, o bé era de baixa intensitat o, directament, no s’hi fa esment. No obstant això, cal esmentar que hi ha alguns exemples de mestres que tingueren papers de rellevància en la política catalana. En aquest sentit, Nativitat Yarza (1872-1960) n’és l’exemple més clar. Es convertí en la primera alcaldessa de la segona república espanyola l’any 1934, essent elegida democràticament a la localitat de Bellprat, d’on era professora (Dalmau i Surroca, 2022, p.33). Tot i que també és interessant el cas de Dolors Piera (1910-2002), qui fora elegida regidora a l’Ajuntament de Barcelona entre els anys 1937-1939 i militant tant del PSOE com del PSUC (Marquès, 2015, p.192-193).

---

⁴³ El paper de la religió en la pedagogia aplicada pels mestres es veu molt clarament en el cas de Pepita Casanellas (1922-2007), acció pedagògica i social de la qual estigué profundament marcada per la seva fe catòlica (Tort, 2015, p.280).

Així mateix, tampoc s'incideix massa en profunditat en la influència política dels mestres biografiats en les seves comunitats. Aspecte que, per contra, contrasta amb l'habitual relació entre la influència política i la pedagogia aplicada a les aules. Unes sinergies que també gaudiren d'una gran diversitat en els casos analitzats. Per exemple, Carme Serrallonga (1909-1997) practicà una pedagogia que, si bé neutral des del punt de vista polític a causa de l'acció repressiva de la dictadura, no deixà de tenir clares influències de caràcter catalanista, llibertària i humanista (Carrillo i Godayol, 2015, p.177-178). Línies pedagògiques que també seguí Elvira Godàs (1917), les quals estigueren directament relacionades amb el seu ideari polític i sociocultural: partint de la seva voluntat de construir una societat més justa i democràtica a través de l'educació, vincularà les seves dinàmiques de classe al republicanisme, el laïcisme i el civisme que tant la marcaren (Garcia, 2015, p.265).

6.3.4. Les obres: notes formals i acadèmiques

En últim lloc, es faran alguns apunts sobre aspectes formals i acadèmics de les biografies consultades, els quals aporten més llum a l'anàlisi, des d'un punt de vista historiogràfic i memorialístic, de les històries de vida reflectides en les biografies de la mostra.

En referència als autors, cal destacar que provenen d'una gran varietat de disciplines distintes: pedagogs/es, graduats/des en humanitats, historiadors/es, periodistes, mestres d'educació primària i, fins i tot, un inspector d'educació. En conseqüència, les biografies del mostreig tenen una gran riquesa des del punt de vista interdisciplinari. Tanmateix, és important constatar el fet que només en sis⁴⁴ dels casos estudiats, els autors de les biografies tenen una formació acadèmica i, per tant, professional provinent del camp de la història⁴⁵. Quelcom molt significatiu perquè, si bé és cert que la riquesa interdisciplinària és innegable en els susdits treballs, aquest fet ha tingut conseqüències directes en referència a alguns aspectes de caràcter formal i metodològic de les biografies estudiades.

En aquest sentit, és important esmentar que gairebé la meitat dels treballs estudiats - en concret, setze - tenen alguna mena de mancança des del punt de vista formal. Per una banda, es poden trobar biografies amb una clara manca de citacions i referències. I no només referents a les fonts primàries consultades, sinó també a les fonts de caràcter bibliogràfic les quals, sens dubte, són les més explotades. Per altre, podem trobar casos en els quals hi hagi una clara falta de rigorositat metodològica en referència a l'explotació de fonts orals. Exemples d'això en són la biografia de Maria Artigal (1900-1980) o de Salvador Fàbregas (1911-1995) en les quals, tot i usar-se fonts orals, en cap moment es fa una justificació de la mostra a més d'haver-hi poques citacions en referència a les fonts usades (Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, 2004; Marquès, 2010).

No obstant això, cal posar en context aquestes mancances. I és que cal tenir en compte que gairebé la totalitat de les biografies consultades no són dirigides a un públic especialitzat en la matèria. Ni tan sols en la disciplina històrica. Són obres que tenen un objectiu

---

⁴⁴ Els autors que han rebut formació acadèmica com a historiadors són: Antoni Dalmau, Joan Domènech, Jaume Barrull, Enric Ricedo, Ignasi Ros i Montserrat Garriga.

⁴⁵ Cal destacar, així mateix, la presència d'alguns autors que, tot i haver-se format en altres disciplines, tingueren una vocació molt clara per la producció d'estudis històrics. El cas més significatiu és el del Dr. Salomó Marquès i Sureda (1942) qui, tot i ser pedagog de formació, ensenyà història de l'educació en els graus en Pedagogia i Educació Social de la Universitat de Girona. Així mateix, feu alguns treballs relacionats amb l'exili del magisteri republicà, l'escola franquista... entre altres temàtiques d'interès històric. Algunes publicacions a càrrec seu són *Els mestres de la república* (2006), *Mare de Déu, quina escola! Els mestres contra Franco* (2008) o *L'exili dels mestres* (1997).

fonamentalment memorialístic i, a vegades, d'homenatge als biografiats. La qual cosa, al seu torn, fa que hagin de tenir un fort component divulgatiu per tal d'arribar a un públic ampli. En conseqüència, si bé és cert que els dèficits formals i metodològics de les biografies del mostreig han de ser posades en relleu, cal, al mateix temps, tenir present no només l'objectiu d'aquestes, sinó també el públic al qui van dirigides les obres consultades

Així mateix, és important destacar el fet que, en el recompte referent als treballs amb molta o poca rigorositat acadèmica, no he inclòs el treball biogràfic referent al mestre Joan Mercadé (1912-1981) per una raó. I és que el recompte quedaria clarament esbiaixat pel fet que l'autor de l'estudi soc jo mateix. No obstant això, aquesta sort d'implicació personal no és en cap cas impediment per esmentar les limitacions dels treballs, sent-ne dues les principals. Per una banda, hi ha una clara falta de representativitat de la mostra, ja que, a causa del temps del qual vaig disposar per fer el treball, no em va permetre d'anar més enllà i assolir un mostreig més gran en nombre i, per tant, amb més matisos. I, per l'altre, hi ha una falta de contrastació dels testimonis recollits amb altres tipologies de fonts, principalment documentals. Sens dubte, hauria aportat més complexitat a la meua anàlisi i hauria confirmat o refutat algunes de les informacions aportades en les entrevistes que es van dur a terme. Quelcom que cal tenir en compte donada la naturalesa mateixa dels testimonis orals en tant que, tal com bé observa Paul Thompson (2017), “también llevan la igualmente reveladora marca de la fuerza modeladora de la memoria, así como la consciencia individual y colectiva” (p.28).

Finalment, és important fer esment de la tipologia de fonts usades. S'apercep un clar predomini de fonts bibliogràfiques i documentals, confirmant-se el seu ús en vint-i-quatre i divuit dels casos estudiats, respectivament. Això demostra una important presència de recerca arxivística per tal de construir les biografies i, sobretot, de treballs de síntesi bibliogràfica. Cosa que, per altra banda, no és d'estranyar tenint en compte tant la formació acadèmica dels autors, tal com ja s'ha esmentat amb anterioritat. I, si bé és cert que en alguns casos es fa ús d'altres tipologies de fonts - tals com orals, iconogràfiques o premsa— sempre queden relegades a un pla secundari a l'hora de realitzar les biografies. En la biografia d'Elvira Godàs (1917) això es pot veure a la perfecció, en tant que, si bé és cert que s'usen fonts orals, el seu ús es queda en un pla molt superficial, solament aportant un reforçament al que es diu a partir de la síntesi bibliogràfica (Garcia, 2015).

7. Conclusions

En aquesta dissertació, s'ha analitzat en profunditat la prosopografia com a mètode per a la història sociocultural. I no només des d'un punt de vista historiogràfic i conceptual, sinó que també s'ha posat a prova a partir de l'estudi d'un cas concret: el dels/les mestres catalans/es del segle XX.

Des d'un punt de vista crític i partint de la premissa que “no hi ha cap mètode infal·lible”, en l'exercici prosopogràfic s'han pogut constatar les limitacions d'aquest mètode d'investigació. En primer lloc, s'han experimentat determinats problemes relacionats amb les fonts consultades, de caràcter bibliogràfic totes elles. I és que, tot i haver-hi una quantitat considerable de fonts disponibles, s'han pogut observar certes dificultats per accedir-hi.

En segon lloc, s'ha fet palesa la dificultat per trobar la mesura justa i adequada d'intervenció, per part de l'historiador, en el procés “d'investigació”. Tant a l'hora de definir els criteris d'inclusió i exclusió del mostreig com en el procés d'interpretació de les informacions recopilades fruit del buidatge de les biografies, s'ha fet patent la dificultat per mantenir l'equilibri entre objectivitat i subjectivitat. Una fina línia que s'ha intentat mantenir estable al llarg de l'estudi justificant cada una de les decisions preses al llarg del procés de realització del treball, però que no per això ha generat menys reptes intel·lectuals.

En tercer lloc, s'han constatat problemàtiques de caràcter pràctic. La primera d'aquestes ha tingut a veure amb el temps. Tal com es comenta en l'apartat “Límits del mètode prosopogràfic”, realitzar un estudi d'aquestes característiques requereix una gran quantitat de disponibilitat temporal. Quelcom que resta possibilitat analítica al present treball perquè, com també s'esmenta en el susdit apartat, és a través d'una perspectiva comparada a altres nivells i una mostra més àmplia que es podrien arribar a conclusions de gran importància.

No obstant això, l'objectiu central del treball ha estat complert amb escreix. I és que, tot i que certament el mètode té límits i inconvenients també té moltes virtuts, les quals es poden observar perfectament en la prosopografia plantejada.

La perspectiva comparada, característica de la prosopografia, estimula moltíssim el debat historiogràfic entorn de les temàtiques estudiades, en tant que renova moltes de les velles preguntes que aquestes plantegen als processos històrics analitzats. Per exemple, en el cas dels mestres catalans del segle XX, ha estat a través d'aquesta òptica que s'han pogut constatar realitats distintes i de gran interès relacionades amb el gènere, el marc temporal en les que s'emmarquen les trajectòries professionals dels mestres estudiats i aspectes formals de les biografies consultades. Així mateix, s'han pogut posar de manifest determinats biaixos o

“silèncis” tenint, en conseqüència, l’oportunitat d’analitzar-los i interpretant-los. La qual cosa no fa sinó estimular noves hipòtesis, preguntes i, perquè no, possibles línies de recerca.

Així mateix, la prosopografia permet conjugar àrees del coneixement ben distintes, com també perspectives des de les quals analitzar una realitat històrica determinada. Aspectes que es veuen reflectits clarament en el treball. I no només per la interdisciplinarietat de l’anàlisi, en tant que es toquen disciplines tan variades com la pedagogia, el magisteri, la política, etc. També es pot constatar amb les diferents dimensions - socioeconòmica, sociocultural i sociopolítica - a partir de les quals s’ha construït l’anàlisi tot conjugant, al seu torn, branques distintes de la disciplina històrica - història social, política i cultural. Aquestes òptiques, així mateix, permeten acostar l’estudi a l’elevat polifacetisme de les figures el qual, d’una altra manera, seria més difícil de copsar en la seva multiplicitat de matisos. En conseqüència, el mètode prosopogràfic permet superar separacions decimonòniques entre diferents disciplines i branques de la ciència històrica, les quals tenen cada cop menys cabuda en un món tan globalitzat i interconnectat com l’actual. Dinàmica que, sens dubte, afecta la manera com analitzem i interpretem el passat.

Finalment, cal destacar el fet que la prosopografia és un mètode que, per la seva natura, permet aprofundir en el constant “diàleg” entre l’individu i la societat en la qual està històricament situat. A través de la combinació entre l’anàlisi quantitativa i qualitativa, cosa que s’ha intentat reflectir en el present treball, concerta un punt de trobada entre perspectives “des de dalt” i “des de baix” a l’hora d’analitzar processos històrics. Mirades que es complementen i creen sinergies, aportant un major grau de complexitat i matisos en els estudis realitzats. Conseqüentment, possibilita a l’investigador copsar les múltiples agències i processos de negociació que es donen en contextos distints, però que, al mateix temps, estan interconnectats per una o diverses variables.

Tenint en compte tots aquests factors, es pot arribar a la conclusió que, efectivament, el mètode prosopogràfic és molt útil per a l’estudi de temàtiques molt variades, entre elles les relacionades amb la història sociocultural. I és que si és usat a partir dels principis bàsics d’honestat intel·lectual, rigor acadèmic i acceptant les seves limitacions, pot aportar nova llum a aspectes molt diversos en l’estudi del passat. En especial, a la relació entre allò “macro” i allò “micro”, erigint-se en un “punt de trobada” d’aquestes dues perspectives presents en el calidoscopi de la història. Un etern diàleg que, com a historiadors, ens veiem en la necessitat d’ajudar a comprendre de la forma més completa i complexa possible, essent la prosopografia de gran utilitat per tal d’assolir aquest objectiu.

Bibliografia

Agirreazkuenaga, J. i Urquijo, M. (2007). Desafíos de la biografía en historia contemporánea.

Cercles: revista d'història cultural, (10), 57-81.

<https://raco.cat/index.php/Cercles/article/view/191233>

Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. (2004). *Maria Artigal i Bosch: mestra de Santa Eulàlia (1931-1939)*. L'Ajuntament.

Ajuntament de Sabadell. (1983). *Enric Casassas i Cantó: una vida de mestre*. Ajuntament de Sabadell.

Almeida, C. B. (2011). A prosopografia ou biografia coletiva: limites, desafios e possibilidades. Dins M. M. Ferreira (ed.), *Anais do XXVI Simpósio Nacional de História -ANPUH* (p.1-9).

Amat, V. i Bernal, M. C. (2015). Maria Novell i Picó (1914-1969): de l'Escola de Bibliotecàries a l'ensenyament i a la literatura infantil i juvenil. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.237-252). Rosa Sensat.

Barrull J. i Vicedo, E. (2007). *Josep Lladonosa Pujol: mestre, historiador i ciutadà (1907-1990)*. Institut Municipal d'Acció Cultural de Lleida.

Bastons, C. i Bastons, M. (2018). Teresa Solà i Vilà (Palafrugell, 6-XI-1886 - Sant Antoni de Vilamajor, 25-II-1979): Mestra. Dins C. Bastons i M. Bastons (ed.), *Dones de les terres gironines que han fet història*. (p.197-202). Editorial Base.

Besalú, X. (2015). Maria Antònia Casals i Tolosa (1930): del mètode Montessori a la renovació de la Didàctica de les Matemàtiques. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.319-336). Rosa Sensat.

- Bourdieu, P. (1989). La ilusión biográfica. *Historia y fuente oral*, (2), 27-33.
<https://www.jstor.org/stable/27753247>
- Bourdieu, P. i Chartier, R. (2011). *El sociólogo y el historiador*. Abada Editores.
- Bulst, N. (2005). Sobre o objeto e o método da prosopografia. *Politeia-História e Sociedade*, 5(1), 47-67.
- Burdiel, I. (2000). La dama en blanco: notas sobre la biografía histórica. Dins M. Pérez (ed.), *Liberales, agitadores y conspiradores: biografías heterodoxas del siglo XIX*. (p.17-48). Espasa Calpe.
- Burdiel, I. (2014). Historia política y biografía: más allá de las fronteras. *Ayer*, (93), 47-83.
<http://www.jstor.org/stable/24759488>
- Burke, P. (1990). *La revolución historiográfica francesa. La escuela de los Annales: 1929-1989*. Editorial Gedisa.
- Burke, P. (2012). “Nada de cultura, se lo ruego, somos británicos”: la historia cultural en Gran Bretaña antes y después del giro. Dins P. Poirrier (ed.), *La historia cultural: ¿un giro historiográfico mundial?* (p.21-33). Publicacions de la Universitat de València.
- Carasa, P. (1994). *Elites: prosopografía contemporánea*. Universidad de Valladolid.
- Cardoso, C. (2023). Potencialidades, limites e desafios da prosopografia. *Sociologia: Revista Da Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto*, 45, 109-126.
<https://ojs.letras.up.pt/index.php/Sociologia/article/view/13321>
- Carrillo, I. i Godayol, P. (2015). Carme Serrallonga i Calafell (1909-1997): educació i traducció literària. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.171-186). Rosa Sensat.

Charle, C. (2014). La prosopografía o biografía colectiva. Balance y perspectivas. *Clivajes: Revista de Ciencias Sociales*, (2).

<https://clivajes.uv.mx/index.php/Clivajes/article/view/1088>

Chartier, R. (2012). Epílogo. Dins P. Poirrier (ed.), *La historia cultural: ¿un giro historiográfico mundial?*, (p.245-252). Publicacions de la Universitat de València.

Clot, Y. (1989). La otra ilusión biográfica. *Historia y fuente oral*, (2), 35-39.

<https://www.jstor.org/stable/27753248>

Cortada, E. (2006). *Ser mestra a la Catalunya del segle XIX*. Pagès Editors.

Dalmau, A. i Surroca, I. (2022). *Nativitat Yarza, mestra, alcaldessa, miliciana*. Fundació Josep Irla.

Domènech, J. (2006). Maria Àngels Alemany, una mestra gironina homenatjada a Lloret. *Revista de Girona*, (237), 52-55.

Dosse, F. (1988). *La Historia en migajas: de “Annales” a la “nueva historia”*. Edicions Alfons el Magnànim.

Dosse, F. (2007). *La apuesta biográfica: escribir una vida*. Publicacions de la Universitat de València.

Escolano, A. (2002). *La Educación en la España contemporánea: políticas educativas, escolarización y culturas pedagógicas*. Biblioteca Nueva.

Esteruelas, A. i Vilafranca, I. (2015). Rosa Sensat i Vilà (1873-1961): la mirada pedagògica a Europa i el compromís amb la renovació de l'escola pública. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.73-88). Rosa Sensat.

- Ferrari, M. (2010). Prosopografía e historia política: Algunas aproximaciones. *Antítesis*, 3(5), 529-550.
- Garcia, J. (2015). Elvira Godàs i Vila (1917): entre el compromís polític i l'educació musical. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.253-268). Rosa Sensat.
- Garcia, J. (2021). *Pere Blasi: mestre, geògraf i diputat republicà*. Fundació Josep Irla.
- Garriga, M. i Coromines, A. (2022). *El Mestre Jaume Vivé i Alerm: de Granollers a l'exili*. Editorial Alpina.
- González, J. (2022). Pau González Montagut: mestre i director de les escoles de Flix durant la República, depurat i empresonat pel franquisme. *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, (32), 139-159.
- Kershaw, I. (1998). *Hitler: 1889-1936*. Ediciones Península.
- Levi, G. (1989). Les usages de la biographie. *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 44(6), 1325-1336.
<http://www.jstor.org/stable/27582684>
- Madruja, L. (2014). Prosopografía de grupos sociales, políticos situados historicamente: método ou técnica de pesquisa?. *Pensamento Plural*, (14), 11-21.
- Marquès, S. (1995). *L'exili dels mestres (1939-1975)*. Universitat de Girona. Llibres del Segle.
- Marquès, S. (1999). *L'Escalenc Josep Donjó Callol, un mestre a l'exili*. Ajuntament de L'Escala.
- Marquès, S. (2010). *Ensenyar-los a pensar: el mestre Salvador Fàbregas Sau*. CCG.

- Marquès, S. (2015). Dolors Piera i Llobera (1919-2002): la renovació de l'escola rural i les tècniques Freinet. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.187-203). Rosa Sensat.
- Mestras, L. M. (1999). Adela Trayter i Colls (1874-1968). Dins L. M. Mestras (ed.), *Mestres d'aquell temps* (p.227-233). Grup de Mestres de l'Empordà.
- Mestras, L. M. (1999). Concepció Senties i Parera (1889-1982). Dins L. M. Mestras (ed.), *Mestres d'aquell temps* (p.215-222). Grup de Mestres de l'Empordà.
- Mestras, L. M. (1999). Jesús Mercadé i Agudé (1905-1995). Dins L. M. Mestras (ed.), *Mestres d'aquell temps* (p.141-148). Grup de Mestres de l'Empordà.
- Mestras, L. M. (1999). Joan Rigau i Salas (1905-1977). Dins L. M. Mestras (ed.), *Mestres d'aquell temps* (p.187-192). Grup de Mestres de l'Empordà.
- Mestras, L. M. (1999). Ramon Boixadós i Mestre (1897-1983). Dins L. M. Mestras (ed.), *Mestres d'aquell temps* (p.57-62). Grup de Mestres de l'Empordà.
- Mestras, L. M. (1999). Xavier Casademunt i Arimany (1897-1988). Dins L. M. Mestras (ed.), *Mestres d'aquell temps* (p.69-74). Grup de Mestres de l'Empordà.
- Nadal, M. i Palomar, A. (2015). Maria Tresa Codina i Mir (1927): educació, marginació i igualtat d'oportunitats. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.303-318). Rosa Sensat.
- Navarro, M. P. (2015). Anna Rubiés i Monjonell (1881-1963): la difusió dels centres d'interès de Delcroy. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.107-124). Rosa Sensat.
- Núñez, V. M. (2013). La biografía como género historiográfico desde la Historia Contemporánea Española. *Erebea: Revista De Humanidades Y Ciencias Sociales*, (3), 203-226.
- <https://doi.org/10.33776/erebea.v0i3.2305>

Oldfield, S. J. i Day, D. (25 i 26 de juny de 2011). Narrative, Biography and Prosopography: Historical Method and its Implications. *MMU Institute for Performance Research, Sports Coaching: Pasts and Futures Conference*, 1-10.

<https://e-space.mmu.ac.uk/id/eprint/136104>

Palou, S. (2003). *El Mestre Bover d'Avià i les tècniques Freinet*. Centre d'Estudis d'Avià.

Pasolini, R. O. (2019). Biografía y prosopografía: cuestiones historiográficas y de método. Dins C. Salomón et al. (ed.), *El hilo de Ariadna: propuestas metodológicas para la investigación histórica*. (p.95-106). Crítica.

Peña, F. J. (2002). El renacimiento de la biografía. *Edad Media: revista de historia*, (5), 39-66.

Pereira, A. (2011). Notas para jugar con la ilusión biográfica y no perderse en el intento. *Revista Científica Guillermo de Ockham*, 9(1), 105-122.

Poirrier, P. (2012). Introducción. Dins P. Poirrier (ed.), *La historia cultural: ¿un giro historiográfico mundial?*, (p.15-20). Publicacions de la Universitat de València.

Puelles, M. (1999). *Educación e ideología en la España contemporánea*. Tecnos.

Pujadas, J.J. (1992). *El método biográfico: El uso de las historias de vida en ciencias sociales*. Centro de Investigaciones Sociológicas.

Rodríguez, À. (2015). *Ignasi Bassedas Galofré, un mestre republicà, maçó i catalanista*. Emboscall.

Ros, I. (2005). *El Senyor mestre*. Garsineu.

- Sala, L. (2015). Montserrat Castanys i Jarque (1945): la renovació pedagògica i el Secretariat d'Escola Rural de Catalunya. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.371-387). Rosa Sensat.
- Serna, J. i Pons, A. (2005). *La historia cultural: autores, obras y lugares*. Ediciones Akal.
- Serna, J. i Pons, A. (2012). Presentación. Dins P. Poirrier (ed.), *La historia cultural: ¿un giro historiográfico mundial?* (p.9-14). Publicacions de la Universitat de València.
- Solé, Q., Bernal, S., Escribano, F., i Ferrándiz, F. (2013). *Antoni Benaiges, el mestre que va prometre el mar*. Blume.
- Stone, L. (1971). Prosopography. *Daedalus*, 100(1), 46–79.
<http://www.jstor.org/stable/20023990>
- Thompson, P. (2017). Historia oral y contemporaneidad. *Anuario De La Escuela De Historia*, (20), 15–34.
<https://doi.org/10.35305/aeht.v0i20.204>
- Tort, A. (2015). Pepita Casellas i Escofet (1922-2007): educació, catolicisme i compromís social. Dins J. Soler (ed.), *Vint mestres i pedagogues catalanes del segle XX: un segle de renovació pedagògica a Catalunya*. (p.269-284). Rosa Sensat.
- Verboven, K., Carlier, M. i Dumolyn, J. (2007). A short manual to the art of prosopography. Dins K. Rohan (ed.), *Prosopography Approaches and Applications. A Handbook* (p.35-69). Oxford: Unit for Prosopographical Research (Linacre College).
- Vones-Liebenstein, U. (2005). El método prosopográfico como punto de partida de la historiografía eclesiástica. *Anuario de Historia de la Iglesia*, (14), 351-364.

Apèndix

- **Mostra del qüestionari a partir del qual s'ha estructurat la informació del buidatge de les biografies consultades:**

- Nom del mestre biografiat:
- Gènere:
- Cronologia de vida:
- Cronologia en què es desenvolupa la seva activitat professional:
- Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional:

Dimensió socioeconòmica

- Origen socioeconòmic:
- Formació acadèmica/professional:
- Posició socioeconòmica després de cursar el magisteri:
- Grau d'influència social per raons socioeconòmiques:

Dimensió sociocultural

- Tipologia de sostrat cultural:
- Religiositat:
- Grau d'influència sociocultural en el seu entorn social:
- Formes d'expressió d'aquesta influència sociocultural:
- Vinculació de les formes d'influència sociocultural amb la metodologia pedagògica emprada:
- Respostes de l'entorn social del mestre a aquesta influència de caràcter sociocultural:

Dimensió sociopolítica

- Ideologia política:
- Grau de militància o implicació amb causes de caràcter polític:
- Grau d'influència política en el seu entorn social del mestre:
- Formes i característiques d'influència política per part dels mestres biografiats:
- Vinculació de la influència política amb la influència sociocultural dels mestres:
- Vinculació de la influència política del mestre i la metodologia pedagògica aplicada:

Observacions específiques

- Especificitats rellevants i observacions d'interès:

Aspectes formals

- Autor:
- Ocupació/formació acadèmica/professional de l'autor:
- Tipologia/es de fonts usades:
- Objectiu de la biografia:
- Grau de rigorositat acadèmica/metodològica:
- Omissions o biaixos interpretatius:
- Natura dels d'aquestes omissions o biaixos:
- Observacions addicionals:

- **Llistat de mestres biografiats:**

Mestres dones:

- Nom del mestre biografiat: Rosa Sensat i Vilà
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1873-1961
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona (barri de Sant Martí de Provençals). Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Anna Rubies i Monjonell
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1881- 1963
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Carme Serrallonga i Calafell
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1909-1997
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona. Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Concepció Senties i Parera
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1889 - 1982
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Santa Pau. Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Adela Trayter i Colls
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1874-1968
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: La Bisbal d'Empordà, Barcelona. Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Teresa Solà i Vilà
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1886-1979
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Albi, Breda, Sant Antoni de Vilamajor. Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Maria Novell i Picó
Gènere: Femení
Cronologia de vida: 1914-1969
Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Elvira Godàs i Vila
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1917
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona, Castelldefels, Mèxic (exili). Catalunya i Mèxic.

- Nom del mestre biografiat: Pepita Casanellas i Escofet
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1922-2007
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona - al barri de Marina del Port, tot i que li donaran plaça a altres indrets de CAT, no hi exercí gairebé mai.

- Nom del mestre biografiat: Maria Teresa Codina i Mir
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1927
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Maria Antonia Canals i Tolosa
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1930-2022
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Montserrat Castanys Jarqué
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1945-act.
 Cronologia en què es desenvolupa la seva activitat professional: 1966-2006
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona, Castellterçol, Castellcir. Catalunya

- Nom del mestre biografiat: Nativitat Yarza
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1872-1960
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Estigué en moltes localitzacions diferents (p.15), però on farà més arrels fou Bellprat, la Pobla de Claramunt i Barcelona. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Maria Àngels Alemany
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1895-1990
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Mont-Roig del Camp, Cellera de Ter, Lloret de Mar, Girona. Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Maria Artigal i Bosch
 Gènere: femení
 Cronologia de vida: 1900-1980
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Canejan, Palafrugell, Argamunt, l'Hospitalet de Llobregat, Barcelona (barri de Sant Andreu). Catalunya.
- Nom del mestre biografiat: Dolors Piera i Llobera
 Gènere: Femení
 Cronologia de vida: 1910-2002
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona, Lleida, Vianova i la Geltrú i Santiago de Xile (exili). Catalunya i Xile.

Mestres homes:

- Nom del mestre biografiat: Lluís G. Bover Oliveras
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1892 - 1978
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Avià, Catalunya
- Nom del mestre biografiat: Ignasi Bassedas Galofre
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1890-1972
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Poboleda, Valls, Amposta, Ribera d'Ebre, Montanissell, Boadella, Sant Vicenç dels Horts. Catalunya
- Nom del mestre biografiat: Antoni Benaiges
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1903-1936
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Madrid, Vilanova i la Geltrú, Bañuelos de Bureba. Catalunya i Castella i Lleó.

- Nom del mestre biografiat: Jesús Mercadé i Aguadé
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1905-1995
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: La Jonquera, Barcelona, Barberà. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Pere Blasi i Maranges
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1886-1961
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Torroella de Montgrí, Barcelona (barri de Sants). Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Josep Lladonosa Pujol
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1907-1990
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Almenar, Cervera, Vall d'Aran, Lleida, Urgell. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Francesc Masclans i Girvès
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1905-2000
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Les Esglésies, Barcelona, Fresnedo. Catalunya i Astúries.

- Nom del mestre biografiat: Joan Mercadé
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1912-1981
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Barcelona, Castellterçol. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Salvador Fàbregas Sau
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1911-1995
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Maçanet de la Selva, Maçanet de Cabrenys, Santa Maria de Palautordera, Hospitalet de Llobregat. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Jaume Vivé i Alerm
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1906-1982
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Granollers i Ronçana del Vallès. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Pau González Montagut
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1887-1967
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Llardecans, Cornudella, Bellvís i Flix. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Ramon Boixadós i Mestre
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1897-1983
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Encamp, Benés, Ripoll, Barcelona. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Joan Rigau i Sala
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1905-1977
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Bastida d'Ortons, Vidreres, Barcelona. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Enric Casassas i Cantó
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1894-1977.
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Castellgalí, Sabadell. Catalunya.

- Nom del mestre biografiat: Josep Donjó i Callol
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1897-1990
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Breda, Castell d'Aro, Villalpe, Darnius, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera, Sant Pere Pescador. Catalunya i Galícia.

- Nom del mestre biografiat: Xavier Casademunt i Arimany
 Gènere: Masculí
 Cronologia de vida: 1897-1988
 Espai/localització geogràfica on du a terme la seva activitat professional: Catalunya.